

ARAP BAHARI VE GÜNCEL GELİŞMELER ÇERÇEVESİNDE CEZAYİR ANAYASAL SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Batuhan USTABULUT*

Öz

Antidemokratik yönetimlere karşı Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki birçok ülkede gerçekleşen ve Arap Baharı olarak adlandırılan gösteriler Cezayir'de de söz konusu olmuştur. Cezayir'de protesto gösterileri erken bir tarihte başlamasına rağmen Arap Baharının sonuç vermesi uzun sürmüştür. 2019 yılında başlayan ve Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika'nın istifası ile sonuçlanan barışçıl protesto gösterileri sonrasında 2020 yılında kabul edilen yeni Anayasa ile Cezayir anayasal sisteminde önemli değişiklikler söz konusu olmuştur. Yasama organının güçlendirildiği 2020 Anayasası ile yasama ve yürütme ilişkileri yeniden düzenlenerek yasama organı ile yürütme organı arasında kontrol ve dengenin kurulması amaçlanmıştır. 2020 Anayasasının kabul edilmesi ile Cezayir anayasal sistemi üzerindeki Fransız etkisinin devam ettiği görülmektedir. Özellikle Cezayir'de yarı başkanlık sisteminin uygulanması dikkate alındığında Fransa'nın bu eski sömürgesi üzerinde hukukî ve siyasî etkisinin devam ettiği fark edilecektir. Yarı başkanlık sisteminin doğmasına neden olan gelişmelerin Cezayir'de yaşanmış olduğu düşünüldüğünde bu sistemin Cezayir'de uygulanıyor olması ayrıca önemlidir. Ayrıca Anayasa Mahkemesinin kurulması ile yeni bir kontrol ve denge mekanizmasının oluşturulmuş olması Cezayir açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmada Türkiye açısından çeşitli nedenlerden dolayı önemli bir yere sahip olan Cezayir'in anayasal sistemi incelenerek Arap Baharının Cezayir ve Cezayir anayasal sistemi üzerindeki etkisi üzerinde durulacaktır. Çalışma kapsamında Cezayir'deki önemli siyasî aktörler ve güncel siyasî gelişmeler üzerinde durularak anayasal değişim süreci incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Arap baharı, Cezayir, anayasal sistem, yarı başkanlık sistemi

* Visiting Scholar, Cornell University Law School; Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı; ORCID: 0000-0003-1627-1318; bustabulut@yahoo.com, bu34@cornell.edu

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 08.05.2022

Yayınlanmasının Kabul Edildiği Tarih: 17.08.2022

Bu makaleye atf için; USTABULUT Batuhan, "Arap Baharı ve Güncel Gelişmeler Çerçevesinde Cezayir Anayasal Sistemine Genel Bir Bakış", **İMİHFD**, C. 7, S. 13, 2022, s. 349-384.

AN OVERVIEW OF THE ALGERIAN CONSTITUTIONAL SYSTEM IN THE LIGHT OF THE ARAB SPRING AND CURRENT DEVELOPMENTS

Abstract

The demonstrations in many countries in the Middle East and North Africa against anti-democratic governments called the Arab Spring also occurred in Algeria. Even though the protest demonstrations began at an early date, the Arab Spring took a long time to produce results. After the peaceful protest demonstrations that started in 2019 and resulted in the resignation of President Abdulaziz Bouteflika, significant changes have occurred in the Algerian constitutional system with the new constitution being accepted in 2020. The relations between the legislative which was strengthened and executive branches were redesigned and it was aimed to become checks and balances between the legislative and executive branches with the Constitution of 2020. The French effect continues on the constitutional system of Algeria with acceptance of the Constitution of 2020. When we consider the implementation of the semi-presidential system in Algeria, it is noticed that the legal and political influence of France on its former colony country. Also, it is the significant implementation of the semi-presidential system in Algeria because the developments that led to the birth of the system occurred in Algeria. Also, it is very important that new checks and balances mechanism has been established with the establishment of the Constitutional Court in terms of Algeria. This article will examine the constitutional system of Algeria which is a very important country in terms of Turkey because of various reasons, and emphasis the effect of the Arab Spring on Algeria and the constitutional system of Algeria. Within the scope of the article, it will also be examined the constitutional changing process by focusing on the important political actors and current political developments in Algeria.

Keywords: The Arab Spring, Algeria, political system, semi-presidential system

Giriş

Cezayir, Osmanlı Devleti tarafından uzun süre yönetilen bir yer olmanın ötesinde Türkiye ile olan tarihî, kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkileri nedeniyle Türkiye için önemli bir devlettir. İlk olarak 2010 yılının sonunda Tunus'ta düzenlenen gösterilerle başlayan "Arap Baharı"; Mısır, Cezayir, Yemen, Ürdün ve Suriye gibi Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın önemli ülkelerinde önemli bazı gelişmelerin görülmesine neden olmuştur. Cezayir'in de içerisinde bulunduğu bazı ülkelerde siyasi iktidarlar değiştirilmiş ve Tunus başta olmak üzere bazı ülkelerde yeni anayasal gelişmeler ortaya çıkmıştır. Özellikle Arap Baharı sonrasında Tunus'ta

yapılan anayasa, yapım yöntemi bakımından önemli olduğu için Türkiye’de de bazı önemli monografilere konu olmuştur.¹

Arap Baharı ve sonrasında yaşanan gelişmelerden payını alan Cezayir, çok uzun yıllardan beri uygulanan olağanüstü hâli Arap Baharı nedeniyle kaldırmak zorunda kalmış olmakla birlikte bu süreçte Cumhurbaşkanı Abdülaziz Buteflika görevine devam etmeyi başarmıştır. Cezayir, 2019 yılına kadar Arap Baharından çok fazla etkilenmemiş olmasına rağmen 2019’da başlayan barışçıl protesto gösterileri nedeniyle Abdülaziz Buteflika cumhurbaşkanlığı görevini bırakmak zorunda kalmıştır. Abdülaziz Buteflika’nın istifası sonrasında yapılan seçimlerle Cezayir yönetimi değişmiş ve yeni bir anayasa hazırlanarak 2020 yılında yürürlüğe girmesi sağlanmıştır. Cezayir’in Arap Baharının etkilerini çok fazla üzerinde hissetmemesine rağmen 2019 yılındaki barışçıl protesto gösterilerinin Arap Baharının devamı olarak kabul edilmesi nedeniyle 2020 tarihli Anayasanın incelenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Fakat bu noktada Anayasa değişikliğinin kabul edildiği halkoylamasına katılımın %24 gibi oldukça düşük bir oranda olduğunu ve Anayasa değişiklik sürecinin halktan gelen taleplerle değil Buteflika sonrasında göreve seçilen yeni Cumhurbaşkanı tarafından başlatıldığını belirtmek gerekmektedir. Ayrıca Fransız işgalini yaşamış olan Cezayir üzerindeki Fransa etkisinin 2020 Anayasasında da kolaylıkla görülebilmektedir. Nitekim hükümet sistemi olarak yarı başkanlık sisteminin tercih edilmiş olması Cezayir Anayasasındaki Fransa etkisinin en açık göstergelerinden birisidir.

Mısır ve Tunus gibi Arap Baharının çabuk sonuç verdiği ülkelere ilişkin siyaset, hukuk ve uluslararası ilişkiler bakımından çeşitli çalışmalar yapılmış olmakla birlikte Cezayir’i ve anayasal sistemini konu alan çalışmaların çok fazla bulunmuyor oluşu dikkat çekmektedir. Cezayir’in Türkiye ile olan tarihî ve kültürel bağları ve Arap Baharının en son sonuç verdiği ülkelerden birisi olması nedeniyle anayasal sisteminin incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışma kapsamında öncelikle Osmanlı Devleti’nin Cezayir’i fethetmesi, Cezayir üzerindeki yönetim şekli ve Cezayir’in Fransızlar tarafından işgale uğraması neticesinde ortaya çıkan siyasî ve hukukî gelişmeler incelenecektir. Sonrasında ise Cezayir’in 2020 tarihli Anayasası üzerinden yasama, yürütme ve yargı organları ile yasama ve yürütme ilişkileri üzerinde durulacaktır. Ayrıca Cezayir’in seçim sistemi ve Cezayir’in önemli siyasî aktörleri olarak karşımıza çıkan siyasî partiler, ordu ve önemli etkin dinî grupların genel olarak inceleneceği bu çalışmada güncel siyasî meselelerin anayasal değişim sürecine etkisi açıklanacaktır.

I. OSMANLI’DAN GÜNÜMÜZE CEZAYİR

¹ Tunus Anayasasının yapım yöntemine ilişkin olarak bkz. TÛMAY, Murat, **Demokratik Anayasa Yapımı Dinamikleri ve Tunus Anayasası Örneği**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2015.

Stratejik bir konumda bulunan Cezayir’de² Osmanlı nüfuzunun yerleşmeye başlaması 16. yüzyılın başlarında İspanyollara karşı Oruç ve Hızır Reislerin Cezayir’de mücadeleye başlamalarına dayanır. Daha önceleri korsanlık faaliyetlerinde bulunan Oruç ve Hızır Reisler, Yavuz Sultan Selim’in himâyesi altına girmişler ve İspanyollara karşı Cezayirlilerin yardım talebinde bulunmaları üzerine Cezayir ve Şerşel’i ele geçirmişlerdir. Bunun üzerine Oruç Reis, Yavuz Sultan Selim tarafından Şerşel ve Cezayir sultanı olarak ilân edilmiştir.³ Cezayir’in tam manasıyla Osmanlı Devleti’nin hâkimiyetine girmesi uzun süre almış olmakla birlikte Cezayir’de Osmanlı Devleti’nin hâkimiyet kurmasında Barbaros Hayreddin Paşa’nın rolü büyüktür. Yavuz Sultan Selim tarafından kendisine “Hayreddin” lakabı verilen Hızır Paşa⁴, Kanunî Sultan Süleyman tarafından Cezayir Beylerbeyi sıfatı verilmek suretiyle kaptan-ı derya yapılmıştır. Böylelikle Cezayir, Osmanlı Devleti’ne bağlı bir beylerbeyliği hâline gelmiştir.⁵

Barbaros Hayreddin Paşa’nın kaptan-ı derya olarak atanması ile Cezayir’in yönetimi yine Barbaros’a bağlı beyler eliyle yürütülmüştür.⁶ Cezayir, Tunus ve Trablusgarp’tan oluşan eyaletlerin tamamına “Garp Ocakları” adı verilmiş⁷ olmakla birlikte Cezayir, Garp Ocaklarının en muteberi olarak görülmüştür.⁸ Garp Ocakları yarı bağımsız bir yönetime sahip olup bunlar arasında Cezayir en güç kontrol edilebileneydi.⁹ Garp Ocakları Osmanlı Devleti için Kuzey Afrika’daki önemli bir üs bölgesiydi.¹⁰ Merkeze uzak olmaları ve aşiretlerin hüküm sürmesi gibi çeşitli nedenlerden dolayı Cezayir’in de dâhil olduğu Garp Ocaklarının idarî yapısı diğer eyaletlere göre farklılıklar göstermiştir.¹¹ Cezayir kendi iradesiyle Osmanlı Devleti’ne bağlanmış olup Osmanlı Devleti burada daha serbest bir yönetim anlayışı uygulamayı tercih etmiştir.¹²

1534’te başlayan Cezayir’deki Türk hâkimiyeti 1830 yılındaki Fransız işgaline kadar sürmüş olup bu süre 296 yıla karşılık gelmektedir.¹³ Fransızlar Cezayir’i işgal ederlerken büyük bir direnişle karşı karşıya kalmamışlar. Fakat ülkenin iç

² NAM, Mehmet, “İşgalden İstiklale Cezayir”, **Tarih Dergisi**, Y. 2012, S. 55, s. 156.

³ KAHRAMAN, Kemal, “Cezayir (Osmanlı Dönemi)”, **İslâm Ansiklopedisi**, Y. 1993, C. 7, s. 486.

⁴ KAHRAMAN, s. 486; TURAN, Şerafettin, “Barbaros Hayreddin Paşa”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 5, 1997, s. 65.

⁵ KAHRAMAN, s. 486.

⁶ KILIÇ, Orhan, “Beylerbeylerden Dayılara Cezayir-i Garp Vilayeti/Eyaleti’nin Yönetimi ve Yöneticileri (16-18. Yüzyıllar)”, **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, Y. 2017, C. 9, s. 423.

⁷ ÇETİN, Atillâ, “Garp Ocakları”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 13, 1996, s. 382.

⁸ ÇETİN, s. 383.

⁹ KAHRAMAN, s. 487.

¹⁰ ERAVCI, H. Mustafa, “Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Cezayir-i Garp”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Y. 2017, C. 10, s. 87.

¹¹ ÇETİN, a.g.m., s. 383.

¹² KAHRAMAN, s. 488.

¹³ NAM, s. 162-163.

kesimlerinde Fransız işgaline karşı önemli bir direniş söz konusu olmuştur.¹⁴ Fransızlar işgal ettikleri Cezayir’de özellikle Cezayirlileri asimile ederek Arap-İslâm kimliklerini ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir. Ayrıca Fransızlar, işgal altında tuttukları Cezayir’de Arapçanın yerine Fransızca’yı hâkim kılmaya çalışmışlardır.¹⁵ Nitekim Cezayir’de Fransızcanın, Berberice ve Arapça ile birlikte resmî dil olarak kabul edilmiş olması¹⁶ bu amacın önemli ölçüde gerçekleştirildiğini göstermektedir. Cezayir halkının dinî kimliğinden uzaklaştırılmasını amaçlayan Fransızlar, camilerin bir kısmını yıkmışlar bir kısmını da kilise, ağır ve depo olarak kullanmaya başlamışlardır. Ayrıca Fransızların vakıflara el koymak suretiyle eğitime kaynak sağlanmasını engellemiştir. Fransızlar Cezayir’de İslâm dininin öğrenilmesini engellemiş ve Hıristiyanlık propagandası yapmışlardır.¹⁷

1848 tarihli Fransız Anayasası ile Cezayir üç farklı eyalete ayrılmış ve bir genel vali tarafından yönetilmeye başlanmıştır.¹⁸ Sömürgeci Fransız yönetmenin Cezayir’de uyguladığı baskıcı politikalar sonucunda Cezayir halkı fakirleşmiştir. I. Dünya Savaşı’nın akabinde Fransızların bu baskıcı politikaları ile ikinci sınıf vatandaş konumuna getirilen Cezayirliler sömürge yönetimine karşı Cezayir millî hareketini başlatmışlar ve yapılan mücadelede Cezayirliler lehine kısmî haklar elde edilmiştir.¹⁹ Cezayir’in II. Dünya Savaşı esnasında Fransa için önemi ise oldukça büyüktür. Cezayir 1944 yılı sonuna kadar Fransa’ya başkentlik yapmıştır.²⁰

Fransa’nın sömürgeciliğine ve baskıcı politikalarına karşı Cezayirliler ayaklanmış, Ferhad Abbas’ın liderliğinde öncelikle otonomi, sonrasında ise bağımsızlık kazanmayı hedeflemişlerdir.²¹ Bağımsızlığını kazanmak için direnişe geçen Cezayirlilere karşı Fransa’nın tepkisi oldukça sert olmakla beraber 19 Eylül 1958 tarihinde bağımsız bir devlet olarak “Cezayir Cumhuriyeti” ilân edilmiştir.²² Fransa’nın Cezayir’deki politikalarını beğenmeyen Fransız generallerin 13 Mayıs 1958’de çıkarttığı ayaklanma esnasında kamu kurumları işgal edilmiş ve benzer bir durumun Fransa’da da ortaya çıkmasından korkulmuştur. Bunun üzerine

¹⁴ BUZPINAR, Ş. Tufan, “Suriye’ye Yerleşen Cezayirli Muhacirlerin Tâbiyeti Meselesi (1847-1900)”, **İslâm Araştırmaları Dergisi**, Y. 1997, S. 1, s. 92.

¹⁵ DURSUN, Davut, “Cezayir (Sömürge Dönemi)”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 7, 1993, s. 490.

¹⁶ BİRSEL, Haktan, “Emperyal Fransa’nın Osmanlı-Cezayir Stratejik Düzleminde Bir Kültür ve Kimlik Asimilasyonu Örneği, (Aziz Charles de Faucauld’un Mektubu)”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Y. 2013, S. 29, s. 54.

¹⁷ MUTABBAKANİ, Mâzin Salâh, “Cem’iyyetü’l-Ulemâi’l-Müslimîn”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 7, 1993, s. 336.

¹⁸ DURSUN, s. 490.

¹⁹ DURSUN, s. 490.

²⁰ DURSUN, s. 491.

²¹ NAM, s. 169-170.

²² DURSUN, s. 491.

meclis General De Gaulle'ü göreve çağırmıştır.²³ General De Gaulle, Cezayir'deki ayaklanmayı bastırmayı başarmış ve iktidara gelmiştir. General De Gaulle Cezayir'in Fransa'dan ayrılmasını engellemek için Cezayirliye yeni haklar verme yolunu tutmasına rağmen Cezayirliye mücadelede devam etmeyi tercih etmişlerdir.²⁴ Cezayir'de yaşanan bu kriz Fransa'da Cumhurbaşkanına dış politikada alan bırakan yeni rejimin yapısı ve işleyişi üzerinde damga vurmuştur.²⁵ Bu sürecin sonunda, 1958 tarihli Fransız Anayasasında 1962 yılında yapılan değişiklikle yarı başkanlık sistemi kabul edilmiştir.²⁶ Dolayısıyla Cezayir'in Fransa'da yarı başkanlık sisteminin kabul edilmesinde de etkisi büyüktür.

1 Temmuz 1962 tarihinde yapılan bağımsızlık oylamasında %91 oranında bağımsızlık lehine bir sonuç ortaya çıkmış ve oluşturulan geçici hükûmetin başkanlığına Ahmed b. Bella getirilmiştir. 1963 yılında yapılan halkoylaması ile yeni bir anayasa kabul edilmiş ve Ahmed b. Bella da Devlet Başkanı olarak seçilmiştir. 1963 Cezayir Anayasasının kurduğu sistem tek partili bir sosyalist sistemdir. 1965'te gerçekleşen darbe ile Cezayir'de otoriter bir yönetim tesis edilmiş, 1976 yılında yapılan anayasa ile Devlet Başkanına tanınan yetkiler artırılmıştır. 1989 Anayasası ile ise %10'luk seçim barajı getirilmiştir. 1990'da yapılan mahallî idareler seçimlerinde İslâmî Selamet Cephesi'nin (FIS) %56 gibi yüksek bir oy oranıyla başarıya ulaşması ve çok partili ilk seçim olan 1991 genel seçimlerinde FIS'in başarısı karşısında seçimlerin iptal edilmesi ve FIS mensuplarının tutuklanması söz konusu olmuştur. Bu antidemokratik durum karşısında İslâm devletlerinden ve Batılı devletlerden herhangi bir tepki gelmemiş olması da dikkat çekicidir.²⁷

II. CEZAYİR ANAYASAL SİSTEMİ

A. Yasama Organı

2020 tarihli Cezayir Anayasasının yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerini düzenleyen üçüncü başlığının üçüncü bölümü yasama organını düzenlemektedir. 2020 Anayasasının kabulü ile yasama organı güçlendirilmiş ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin sağlanması yolunda önemli bir adım atılmıştır. Cezayir Anayasasının yasama meclislerinin yapısını düzenleyen 119. maddesine göre yasama yetkisinin kullanılması Halkın Ulusal Meclisi (the People's National Assembly) ve Ulusal

²³ ŞENCAN, Hüdayi, "Çatışmacı Parlamentarizmden Melez Bir Çözüme: Fransa'da Yarı Başkanlık Sistemi", **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Yarı-Başkanlık Sistemi (Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri)**, Ed. Semra Gökçimen, Ankara, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, 2017, s. 34.

²⁴ DURSUN, s. 492.

²⁵ CLIFT, Ben, "The Fifth Republic at Fifty: The Changing Face of French Politics and Political Economy", **Modern & Contemporary France**, Y. 2008, C. 16, S. 4, s. 385.

²⁶ ATAY, Ender Ethem, "Yarı Başkanlık Rejimi ve Özellikle Fransa Örneği", **Kamu Hukuku Arşivi**, Y. 1999, S. 2, s. 141.

²⁷ DURSUN, s. 492-493.

Konseyl'den (the Council of the Nation) müteşekkil bir Parlamento tarafından kullanılmaktadır. İki kanatlı Parlamento egemen bir şekilde kanunları hazırlar ve kabul eder.²⁸ Çift meclislilik yasama yetkisinin iki meclis tarafından paylaşıldığı bir sistemdir. Dünyada yaklaşık 80 devlet çift meclisli bir yasama organına sahiptir. Çift meclislilik federal devletlerde daha yaygın olmakla birlikte üniter devletlerde daha çok tek meclisli parlamentolara rastlanmaktadır.²⁹ Cezayir üniter bir devlet olmasına rağmen çift meclisli bir parlamentoya sahip olan bir devlettir. Cezayir'deki çok meclisli parlamento zayıf bir nitelik arz etmektedir.³⁰

Cezayir Anayasasının 126. maddesine göre Cezayir Parlamentosunun birinci kanadını oluşturan Halkın Ulusal Meclisi üyeleri evrensel, doğrudan ve gizli oyla seçilirler. Parlamantonun ikinci kanadını oluşturan Ulusal Konsey üyelerinin üçte ikisi, her vilayete iki sandalye verilecek şekilde dolaylı ve gizli oyla belirlenir. Ulusal Konseyin söz konusu üyeleri Halkın Cemaat Meclisleri (People's Communal Assemblies) ve Halk Vilayet Meclisleri (People's Wilaya Assemblies) arasından seçilir. Ulusal Konseyin geriye kalan üçte bir üyesi ise Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Cumhurbaşkanı tarafından atadığı Ulusal Konsey üyeleri ulusal şahsiyetler ile bilimsel, meslekî, ekonomik ve sosyal alanlarda nitelikli uzman kişiler arasından olmak zorundadır. Anayasanın 127. maddesine göre Halkın Ulusal Meclisinde toplam 407 sandalye bulunmakta olup Halkın Ulusal Meclisi 5 yıl için seçilmektedir. Üyelerinin yarısı her üç yılda bir yenilenen Ulusal Konseyin görev süresi ise 6 yıllı sınırlıdır. Ayrıca bir parlamento üyesinin en fazla iki dönem görev yapabilmesi mümkündür. Anayasanın 128. maddesinde parlamenterlerin nasıl seçileceği ve taşınmaları gereken niteliklerin bir organik kanun tarafından belirleneceği belirtilmiştir. Özel bir yasama sürecine sahip olan organik kanunlar, mahkemeler ya da yasama gibi kurumlar da dâhil olmak üzere anayasal düzenin temel yönlerini kuran metinlerdir.³¹ Organik kanunlar Fransız hukukunda yer alan ve Anayasal kurumların kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler getiren kanunlardır. Bu tür organik kanunlar normlar hiyerarşisinde olağan kanunlarla aynı seviyede yer almaktadır. Ayrıca Fransız hukukunda normlar hiyerarşisinde Anayasa ile kanunların arasında yer alan ve Anayasa metnini tamamlayan organik kanunlar da bulunmaktadır.³² Cezayir hukukunda

²⁸ Cezayir Anayasasına yapılan atıflar Constitute Project internet sayfasından alınmış olup Cezayir Anayasası maddelerine yapılan atıflar buradan sonra dipnotta değil, metin içerisinde gösterilecektir.(Constitute Project, "Algeria's Constitution of 2020", (Çevrimiçi) https://www.constituteproject.org/constitution/Algeria_2020.pdf?lang=en, E.T. 15.04.2022).

²⁹ BULMER, Elliot, **Bicameralism**, Stockholm, IDEA: International Institute For Democracy and Electoral Assistance, 2017, s. 3.

³⁰ ARIEFF, Alexis, "Algeria: Current Issues", 2013, (Çevrimiçi) <https://fas.org/sgp/crs/row/RS21532.pdf>, E.T. 15.04.2022.

³¹ Constitute Project, "Organic Laws", (Çevrimiçi) <https://www.constituteproject.org/topics/orglaw?lang=en>, E.T. 17.04.2022.

³² TEZİÇ, Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, 20. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2016, s. 18.

organik kanunlara yer verilmesi, Fransa'nın Cezayir üzerindeki etkisinin bir yansıması olarak görülebilir.

Cezayir Anayasasının 130. maddesi bütün milletin temsili ilkesine yer vermiştir. Bütün milletin temsili ilkesi, temsili vekâlet teorisinin başlıca özelliklerinden birisidir. Bütün milletin temsili ilkesine göre bir parlamenter sadece seçildiği seçim çevresini temsil etmemektedir. Bu ilkeye göre parlamenterlerin tamamı bütün milleti temsil ederler.³³ Cezayir Anayasasının ilgili hükmü hem Halkın Ulusal Meclisindeki hem de Ulusal Konseydeki üyelerin ulusal olduğunu ve bunların görevleri esnasında diğer görev veya fonksiyonları yerine getiremeyeceklerini belirtmektedir. Bu düzenleme Cezayir Anayasasının temsili vekâlet teorisini kabul ettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Temsili vekâlet teorisinin kabul edilmiş olması temsili demokrasinin varlığını göstermektedir.

Cezayir Anayasası 134. maddesinde yasama dokunulmazlığına yer vermiştir. Bu düzenlemeye göre Parlamento üyeleri Anayasada belirtilen görevleriyle ilgili hareketlerinden dolayı dokunulmazlığa sahiptir. Birçok devlette parlamenterlere ikili bir koruma sağlanmaktadır. Buna göre parlamenterlerin yasama görevini yerine getirmeleri esnasında kullandıkları oylardan ve açıkladıkları görüşlerden dolayı sorumlu tutulmamaları ve ayrıca meclisin izni olmaksızın tutuklanamamaları ve cezaî takibata uğratılmamaları söz konusu olmaktadır.³⁴ Cezayir Anayasasında yer verilen bu düzenleme ile Parlamento üyelerinin yasama çalışmalarına katılmalarının önündeki engellerden birisi olan cezalandırılma tehdidi ortadan kaldırılmış olmaktadır. Cezayir Anayasasının 135. maddesi ise yasama dokunulmazlığının kaldırılmasını düzenlemektedir. Bu düzenlemeye göre parlamenterlerin dokunulmazlığının kaldırılması iki şekilde söz konusu olabilir. Bir parlamenter açıkça yasama dokunulmazlığından vazgeçebileceği gibi kanunda belirtilen şartların gerçekleşmesi durumunda yasama dokunulmazlığı kaldırılabilir. Bu durumlarda ilgili parlamenterin, parlamenterlik göreviyle ilgili olmayan eylemlerinden dolayı davalara konu olabilmesi mümkündür. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Büyük Dairesi tarafından 2009'da verilen Kart-Türkiye kararında başvurucunun yasama dokunulmazlığından vazgeçememesinin meşru amaç kapsamına girdiğini³⁵ belirterek adil yargılanma hakkının ihlâl edilmediği sonucuna varmıştır.³⁶

Anayasa milletvekilliği sıfatının nasıl kaybedileceğini ise 131. maddesinde düzenlemiştir. Bir milletvekilinin ya da Ulusal Konsey üyesinin seçilme yeterliliğini yerine getirmiyor olması veya kaybetmesi durumunda

³³ GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, Cilt I, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011, s. 674.

³⁴ European Parliament, "Parliamentary Immunity in the Member States of the European Community and in the European Parliament", Luxembourg, 1993, s. 7.

³⁵ Case of Kart v. Turkey, Application no: 8917/05, 3.12.2009, para. 112.

³⁶ Case of Kart v. Turkey, Application no: 8917/05, 3.12.2009, para. 114.

milletvekilliğinin düşürülmesine karar verilebilir. Bu kararın verilebilmesi için Halkın Ulusal Meclisinin ya da Ulusal Konseyin çoğunluğunun bu yönde oy kullanması gerekmektedir.

Cezayir Parlamentosunun ilk kanadı olan Halkın Ulusal Meclisinin Başkanı, Anayasanın 139. maddesinin 1. fıkrası uyarınca yasama döneminin tamamı için seçilmektedir. Buna göre Halkın Ulusal Meclisi Başkanı 5 yıllık bir süre için görev yapmaktadır. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise Parlatentonun ikinci kanadını oluşturan Ulusal Konseyin Başkanının Ulusal Konsey kompozisyonunun her kısmî yenilenmesinden sonra seçileceği belirtilmiştir. Ulusal Konsey üyelerinin her üç yılda bir yenilediği düşünöldüğünde Ulusal Konsey Başkanının görev süresinin de üç yılla sınırlı olduğu sonucu çıkmaktadır. Ayrıca Ulusal Konsey üyelerinin üç yılda bir yenileniyor olması ve Halkın Ulusal Meclisi ile görev sürelerinin farklı olması dikkate alındığında Ulusal Konseyin bir kontrol ve denge mekanizması olarak konumlandırıldığı söylenebilir.

Cezayir Anayasası kanunların kabulünde özel bir karar yeter sayısı³⁷ öngörmemiştir. Anayasanın 123. maddesine göre Parlatentonun her iki kanadı bakımından da salt çoğunluk aranmaktadır. Cezayir Anayasası 144. maddesi Parlatentonun yasama alanını düzenlemiştir. Bu düzenlemede Parlatentonun Anayasa ile kendisine verilen konularda kanun yapabileceği belirtildikten sonra ayrıca bazı konular otuz maddede özellikle sayılmıştır. Bu konular arasında bireylerin temel hakları ve ödevleri, özellikle kamu özgürlüklerinin yasal rejimi, bireysel özgürlüklerin korunması, vatandaşların ödevleri; evlenme, boşanma, ehliyet gibi şahsın hukuku ve aile hukukunu ilgilendiren konular; vatandaşlıkla ilgili temel mevzuat; ülkenin idarî bölgelere ayrılması; gümrük sistemi; halk sağlığı ve nüfusa ilişkin genel kuralların belirlenmesi gibi hususlar yer almaktadır. Cezayir Anayasasının bu düzenleme ile Parlatentonun Anayasa ile kendisine verilen konularda kanun yapabileceğini belirttikten sonra ayrıca bazı konuları örnekleme yapmak suretiyle sayması yasama yetkisinin genelliği ilkesinin kabul edildiğini göstermektedir. Yasama yetkisinin genelliği ilkesine göre kanunla düzenlenebilecek olan alanlara konu bazı sınırlandırma getirmek mümkün değildir. Önemli olan düzenleme yapılacak konunun Anayasaya aykırı olmamasıdır.³⁸ Ayrıca Anayasanın böyle uzun bir liste ile yasama organının düzenleyebileceği alanları özellikle belirtmiş olmasının ortaya çıkabilecek ihtilafların giderilmesini sağlamayı amaçladığı da söylenebilir. Böylelikle yasama ve yürütme organları arasında yaşanabilecek çatışmalar engellenecektir.

Cezayir Anayasasının 145. maddesi Anayasada organik kanunla düzenleneceği belirtilen konulara ek olarak altı konunun organik kanunlarla düzenleneceği

³⁷ Karar yeter sayısının “Genel Kurulda bir konuda karar alınabilmesi için gerekli olan sayı” olduğuna ilişkin bkz. “Yeni Sisteme Göre Yasama El Kitabı”, y.y, TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, 2018, s. 32.

³⁸ ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 18. Basım, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018, s. 209.

hüküm altına alınmıştır. Bu konular kamu otoritelerinin organizasyon ve fonksiyonları, seçim sistemi, siyasî partiler kanunu, bilgi kanunu, hâkimlerin statüsü ve yargı teşkilatı, malî kanunların çerçeve kanunudur. Milletvekillerinin ve Ulusal Konsey üyelerinin mutlak çoğunluğu tarafından kabul edilen organik kanunların yayınlanmadan önce anayasaya uygunluğunu tespit etmek için Anayasa Mahkemesine sunulması gerekmektedir.

Parlamento içi muhalefetin konumuna ve yapabileceklerine ilişkin özel düzenlemelere yer veren Cezayir Anayasası, parlamento içi muhalefetin parlamento çalışmalarına ve siyasî hayata etkin katılımını sağlayan haklara sahip olduğunu hüküm altına almıştır. Anayasaya göre parti içi muhalefetin sahip olduğu haklar düşünce, ifade ve toplanma özgürlükleri; seçilmiş parlamenterlere verilen malî yardımdan yararlanma; yasama faaliyetlerine etkin katılım ve hükûmet çalışmalarını denetleme; özellikle bazı komite başkanlıkları başta olmak üzere Parlamentonun her iki kanadının organlarına aktif katılımı sağlayan temsil; Parlamentonun kabul ettiği kanunları Anayasanın 187. maddesinin 2. ve 3. fıkraları uyarınca Anayasa Mahkemesine başvurma hakkı ve parlamenter diplomasiye katılımıdır. Ayrıca hem Halkın Ulusal Meclisi hem de Ulusal Konsey muhalefet grupları tarafından sunulan gündemi tartışmak için ayda bir defa oturum yapılacağı Anayasanın 121. maddesinde ifade edilmiştir. Anayasanın parlamento içi muhalefetin hem meclis çalışmalarına hem de siyasî hayata etkin katılımını sağlamayı güvence altına alması ve Parlamento tarafından kabul edilen kanunları Anayasa Mahkemesine götürme hakkına sahip olmaları parlamento içi muhalefetin önemli bir konumda bulunduğunu göstermektedir.

Cezayir Anayasasının altıncı başlığı anayasa değişikliğini düzenlemektedir. Anayasanın 230. maddesi uyarınca anayasa değişikliğine karar verilebilmesi için Cumhurbaşkanı'nın girişimde bulunması gerekir. Anayasa değişiklik teklifi Parlamentonun her iki kanadı tarafından aynı şartlarda oylanır. Her iki meclis tarafından da kabul edilen anayasa değişiklikleri 50 gün içerisinde halkoyuna sunulur. Halkoyulamasında kabul edilen anayasa değişiklikleri Cumhurbaşkanı tarafından yayınlanır. Anayasa değişiklik sürecinin Cumhurbaşkanı tarafından başlatılmasının gerekmesi antidemokratik bir uygulamadır. Bununla birlikte Parlamentonun her iki kanadının katılımıyla yapılacak ortak toplantıda her iki meclisin üyelerinin dörtte üç nisbetinde verecekleri destek ile kabul edecekleri anayasa değişikliğinin Cumhurbaşkanı'na sunulmasının mümkün olduğu Anayasanın 233. maddesinde hüküm altına alınmıştır.

Cezayir toplumunu yöneten genel ilkeleri, temel hak ve özgürlükleri ihlâl etmeyen ve temel güç dengelerini ve kurumları değiştirmeyen anayasa değişikliği tekliflerinin Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan yayınlanabilmesi mümkündür. Anayasanın 232. maddesinde yer alan bu durumda anayasa değişikliği teklifinin halkoyuna sunulması gerekmez. Fakat bu teklifin Parlamentonun her iki kanadı tarafından dörtte üç oranında destek ile kabul edilmesi gerekmektedir.

Birçok devlet anayasasında değiştirilemez maddeler bulunmaktadır. Demokratik olsun olmasın birçok devlet anayasasında bu tür düzenlemeler vardır. Demokratik olmayan devletlerde yer alan değiştirilemez maddeler, mevcut sistemin korunmasını amaçlayan düzenlemeler içermektedir.³⁹ Cezayir Anayasası 234. maddesinde bazı değiştirilemez hükümlere yer vermiştir. Buna göre devletin niteliğinin Cumhuriyet oluşu, çok partili sisteme dayanan demokratik düzen, devletin dininin İslâm oluşu⁴⁰, Arapçanın ulusal ve resmî dil oluşu, Tamazigh dilinin⁴¹ ulusal ve resmî dil oluşu, temel hak ve özgürlükler, Cezayir topraklarının birliği ve bütünlüğü, devrimin ve Cumhuriyetin sembolü olarak ulusal amblem ve marş, her biri 5 yıl için iki dönem arka arkaya veya kesintili olarak ikiden fazla Cumhurbaşkanlığı yapmaya ilişkin Anayasa hükümlerinin değiştirilebilmesi mümkün değildir.

B. Yürütme Organı

Cezayir devleti yarı başkanlık sistemini kabul etmiştir. Yarı başkanlık sistemi ilk olarak Fransa’da ortaya çıkmış bir hükümet sistemidir. Yarı başkanlık sistemi hem parlamenter sistemin hem de başkanlık sisteminin özelliklerini üzerinde taşımaktadır. Arendt Lijphart’ın belirttiği üzere yarı başkanlık sistemi, diğer iki hükümet sisteminin arasında bir yerde durmamaktadır. Lijphart’a göre yarı başkanlık sistemi, parlamenter sistem ve başkanlık sistemlerinin taşıdıkları özellikleri farklı yoğunlukta kendi içerisinde barındırmaktadır.⁴² 2010 yılında yapılan bir araştırmaya göre Cezayir’in de içerisinde olduğu Fransızca konuşulan 10 Afrika ülkesinde yarı başkanlık sisteminin uygulandığı sonucuna varılmıştır.⁴³

³⁹ TÖGEL, Akif, “Dünya Anayasalarında Değiştirilemez Maddeler ve Türkiye’nin Yeni Anayasası İçin Öneriler”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 2016, C. 7, S. 27, s. 768.

⁴⁰ Benzer bir düzenlemeye İran İslâm Cumhuriyeti Anayasasının 177. maddesinin son fıkrasında da yer verilmiştir. Buna göre hem siyasî sistemin İslâmî karakteri ile devletin resmî dinin İslâm oluşu değiştirilemez madde içeriğinde yer almaktadır. İlgili Anayasa maddesi için bkz. İran İslâm Cumhuriyeti Anayasası, (Çevrimiçi) https://www.constituteproject.org/constitution/Iran_1989.pdf?lang=en, E.T. 18.04.2022.

⁴¹ Tamazigh veya Amazigh olarak adlandırılan dillerin Berberî dilleri olduğuna ilişkin bkz. WOLFF, H. Ekkehard, “Berber Languages”, *Britannica*, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/topic/Amazigh-languages#ref1023745>, E.T. 19.04.2022. Cezayir Anayasasının 4. maddesine göre Amazigh dili ulusal ve resmî dil olarak kabul edilmiş olup bu dilin geliştirilmesi bir hedef olarak gösterilmiş ve bu dilin geliştirilmesine ilişkin neler yapılacağı belirtilmiştir (Cezayir Anayasası, 2020, m. 4). Tamazigh diline ilk olarak 2002 yılında anayasal statü verilmiş olup bu dil 2016 yılında resmî dil olarak kabul edilmiştir (CHANDERLI, Abdel Kader, “Algeria”, *Britannica*, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/place/Algeria/Languages#ref1230492>, E.T. 19.04.2022).

⁴² LIJPHART, Arendt, **Parliamentary versus Presidential Government**, Oxford, Oxford University Press, 1992, s. 8 akt. YILDIZ, Mustafa, “Başkanlık, Yarı Başkanlık ve Parlamenter Sistem Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi**, Y. 2018, C. 1, S. 2, s. 95.

⁴³ ELGIE, Robert, “Semi-Presidentialism, An Increasingly Common Constitutional Choice,” **Semi-Presidentialism and Democracy**, Ed. Robert Elgie, Sophia Moestrup ve Yu-Shan Wu, New York, Palgrave Macmillan, 2011, s. 11 akt. ERDEM, Kasım, “Yarı Başkanlık Sistemi: Teori, Pratik ve Tartışmalar”, **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri - Yarı Başkanlık Sistemi: Fransa, Polonya**

Yukarıda ifade edildiği üzere Fransa’da yarı başkanlık sisteminin ortaya çıkmasında Cezayir’in çok önemli bir etkisi olmuştur. Cezayir’de hükümet sistemi olarak yarı başkanlık sisteminin tercih edilmesinde hem bu durumun varlığının hem de Fransa’nın Cezayir üzerindeki etkisinin söz konusu olduğu söylenebilir.

Maurice Duverger yarı başkanlık sisteminin üç temel özelliği olduğunu belirtmektedir. Öncelikle Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesinin gerektiği bu sistemde ikinci olarak Cumhurbaşkanı’nın önemli anayasal yetkilerle donatılmış olması gerekmektedir. Duverger tarafından belirtilen yarı başkanlık sisteminin son temel özelliği ise yürütme organında Başbakan ve Bakanlar Kuruluna yer verilmiş olmasıdır.⁴⁴

Yarı başkanlık sistemi bakımından yürütme organı iki başlıdır. Yürütme organının ilk kanadını Cumhurbaşkanı oluştururken ikinci kanadını ise Başbakan ve Bakanlar Kurulu oluşturmaktadır.⁴⁵ Cezayir’de de benzer bir durum söz konusudur. Cezayir Anayasasına göre yürütmede hem Cumhurbaşkanı hem de Bakanlar Kuruluna yer verilmiştir. Aşağıda açıklanacağı üzere Cezayir’in hükümet sisteminin parlamenter sistem değil, yarı başkanlık sistemi olmasının temel nedeni halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı’nın geniş yetkilere sahip olmasıdır.

Cezayir Anayasasının üçüncü başlığının birinci bölümü “Cumhurbaşkanı” başlığını taşımaktadır. Anayasanın 88. maddesine göre Cumhurbaşkanı devletin başı olarak nitelenmiştir. Bu düzenlemeye göre Cumhurbaşkanı ulusun birliğini temsil etmesine ek olarak ulusal bütünlüğünü de garanti eder. Ayrıca Anayasa, Cumhurbaşkanı’nın Anayasaya saygıyı koruyacağını ve garanti edeceğini de belirtmiştir. Devletin yurt içinde ve yurt dışında temsil edilmesi görevi de yine Cumhurbaşkanı’na verilmiştir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı’nın doğrudan halka hitap etme hakkının saklı olduğu da Anayasanın 88. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddede düzenlenen yetkiler Cumhurbaşkanı’na verilmiş sembolik yetkililerdir. Fakat aşağıda belirtileceği üzere Cumhurbaşkanı’nın konumu sembolik bir konum olmayıp Cumhurbaşkanı geniş yetkilere sahip kılınmıştır.

Anayasanın 89. maddesi Cumhurbaşkanı’nın seçim usulünü düzenlemektedir. Buna göre Cumhurbaşkanı evrensel ve gizli oyla doğrudan halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için oy kullanan seçmenlerin mutlak çoğunluğunun oyunu almak gerekmektedir. Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin diğer şartların ise organik kanunla belirleneceği hüküm altına alınmıştır. Dikkat edilirse önemli bazı

ve Rusya Örnekleri, Ed. Semra Gökçimen, Ankara, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, 2017, s. 11.

⁴⁴ DUVERGER, Maurice, “Yeni Bir Siyasal Sistem Modeli: Yarı Başkanlık Hükümeti”, **Devlet ve Hukuk Üzerine Yazılar**, Der. Mehmet Turhan, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1996, s. 69.

⁴⁵ GÖZLER, s. 585-586.

hususların düzenlenmesi Anayasa eliyle değil, organik kanunlar vasıtasıyla yapılmaktadır. Daha önce de yer verildiği üzere önemli bazı konuların düzenlenmesinin organik kanunlara bırakılmasında Fransız hukukunun etkisinden bahsetmek mümkündür.

Cumhurbaşkanı olabilmek için taşınması gereken nitelikler ise Anayasanın 91. maddesinde yer almaktadır. Bu düzenlemede ilk olarak yabancı bir ülkenin vatandaşlığını kazanmamış olmak yer almaktadır. Ayrıca Cumhurbaşkanı olabilmek için adayların Cezayir uyruklu olması ve anne ve babalarının da Cezayir uyruklu olduğunu belgelemeleri gerekmektedir. Konuya ilişkin bir diğer düzenleme Cumhurbaşkanının Müslüman olması gerektiği yönündeki kuraldır. Anayasanın 91. maddesinde sayılan Cumhurbaşkanının sahip olması gereken diğer nitelikler ise seçim günü 40 yaşında olması, medenî ve siyasi hakların tamamına sahip olması, eşinin Cezayir uyruklu olduğunu kanıtlanması, en az 10 yıldır Cezayir’de daimî ikamete sahip olmasıdır. Ayrıca Temmuz 1942 öncesinde doğmuş adaylar bakımından 1 Kasım 1954 devrimine katılmış olma şartı aranmaktayken Temmuz 1942 sonrasında doğan adaylar bakımından ise ebeveynlerinin 1 Kasım 1954 devrimine karşı faaliyetler içerisinde bulunmamış olmaları şartı bulunmaktadır. Anayasanın 91. maddesinde yer alan son şart ise Cumhurbaşkanı adaylarının Cezayir’deki ve Cezayir dışındaki taşınır ve taşınmaz mallarına ilişkin beyanda bulunmaları gerektiğidir. Anayasa diğer şartların yine organik kanun eliyle düzenleneceğini belirtmiştir. Bu düzenlemede yer alan en dikkat çekici özelliklerden birisi Cumhurbaşkanlığı makamına seçilecek kişinin Cezayir uyruklu olmasını sağlamaya yönelik düzenlemelerdir. Hem Cumhurbaşkanı adayının hem eşinin hem de yer yer anne ve babasının Cezayir’e bağlılığını esas alan düzenlemelere yer verilmiş olması bu makama verilen önemi göstermektedir. Ayrıca bu düzenlemedeki milliyetçi vurgunun Cezayir’in Fransız sömürgesi olmasından kaynaklı olduğu da söylenebilir.

Cumhurbaşkanının görev süresi 5 yılla sınırlandırılmıştır. Ayrıca Anayasa Cumhurbaşkanlığı için iki dönem kuralı getirmiştir. Buna göre bir kimsenin üst üste veya kesintili olarak iki defadan fazla görev yapabilmesi mümkün değildir. Anayasanın 92. maddesine göre Cumhurbaşkanının istifa veya başka bir nedenle görevden ayrılması hâlinde görev yaptığı süre dönemden sayılır.

Yarı başkanlık sistemlerinde doğrudan halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanlarının önemli anayasal yetkilere sahip olduğu yukarıda ifade edilmişti. Bu yönüyle başkanlık sistemine benzeyen yarı başkanlık sisteminin⁴⁶ uygulandığı Cezayir’de Anayasa Cumhurbaşkanına oldukça önemli yetkiler vermiştir. Anayasanın 95. maddesine göre Cumhurbaşkanı silahlı kuvvetlerin başkomutanı olup ulusal savunmadan sorumludur. Parlatmentonun üçte ikisi

⁴⁶ YAZICI, Serap, **Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 92.

tarafından kabul edilmesinden sonra Cezayir ordusunun yurt dışına gönderilmesine Cumhurbaşkanınca karar verilir. Dış politikanın belirlenmesi ve yürütülmesine karar verme yetkisi de Cumhurbaşkanına aittir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Bakanlar Kuruluna başkanlık etmekte ve Başbakanı atama yetkisine sahip bulunmaktadır. Cumhurbaşkanının hükûmeti ataması ve hükûmetin görevine son vermesi Parlamento çoğunluğuna danışmasına bağlıdır. Bu maddede Cumhurbaşkanına verilen bir diğer yetki ise Cumhurbaşkanının düzenleyici işlem yapabilme yetkisine sahip kılınmış olmasıdır. Cumhurbaşkanının kararnameler çıkartabilmesi de bu maddenin düzenlemesi kapsamındadır. Cumhurbaşkanının sahip olduğu bir diğer yetki ise ulusal öneme sahip konularda referanduma başvurabilmesidir. Cumhurbaşkanının Bakanlar Kuruluna başkanlık etmesi yönündeki kural yarı başkanlık sisteminin önemli özelliklerinden birisidir. Bu nedenle yarı başkanlık sisteminde Bakanlar Kuruluna Cumhurbaşkanı tarafından başkanlık edilmesinin bir kural olduğunu söylemek gerekmektedir. Hâlbuki parlamenter sistem bakımından bu durum bir istisnayı teşkil etmektedir.⁴⁷ Ayrıca Cumhurbaşkanının sahip olduğu atama yetkileri Cezayir’de Cumhurbaşkanının yerleştirildiği konumun ne kadar önemli olduğunu ve yarı başkanlık sisteminin uygulandığını göstermektedir. Cezayir Anayasasının 96. maddesinde Cumhurbaşkanının hangi devlet yetkililerini atayacağı gösterilmiştir. On iki başlıkta sayılan Cumhurbaşkanına ait atama yetkilerinin arasında Yüksek Mahkemenin birinci başkanından Danıştay (Council of State) Başkanına, Cezayir Bankası Başkanından hâkimlere, valilerden sivil ve asker görevlilere kadar birçok makam yer almaktadır.

Yarı başkanlık sistemlerinde Cumhurbaşkanının önemli anayasal yetkilere sahip olmasının yanında karşı-imza kuralına da yer verilmektedir. Yarı başkanlık sisteminin anavatani olarak kabul edilen Fransa’da Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemlerin dışında kalan işlemler bakımından hükûmetin karşı imzası aranmaktadır.⁴⁸ Fakat Cezayir Anayasasında karşı imza kuralına ilişkin herhangi bir düzenleme yer verilmediği görülmektedir.

Cezayir Anayasasının üçüncü başlığının ikinci bölümü hükûmeti düzenlemektedir. Anayasanın 101. maddesi hükûmetin Başbakan ve bakanlardan oluştuğunu belirterek yarı başkanlık sistemine uygun bir yürütme yapısı kurmuştur. Yukarıda belirtildiği üzere yarı başkanlık sisteminde yürütme organı halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanı ile Başbakan ve Bakanlar Kurulundan oluşmaktadır.

Cumhurbaşkanı tarafından atanan Hükûmet Başkanı, bir eylem plânı hazırlar ve Bakanlar Kuruluna sunar. Daha sonra bu eylem plânı Halkın Ulusal Meclisine

⁴⁷ EREN, Abdurrahman, **Anayasa Hukuku Ders Notları (Genel Esaslar - Türk Anayasa Hukuku)**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2018, s. 262.

⁴⁸ ŞENCAN, s. 90.

sunulur. Halkın Ulusal Meclisinde yapılan tartışmalar çerçevesinde ve Cumhurbaşkanını ile yapacağı istişareler ile Hükümet Başkanı eylem plânı üzerinde çeşitli uyarlamalar yapabilir. Sonrasında Anayasanın 104. maddesinde belirtildiği üzere eylem plânı Ulusal Konseye sunulur. Anayasanın 105. maddesine göre Halkın Ulusal Meclisinin eylem plânını onaylamaması hâlinde hükümet istifasını sunar ve aynı yöntemle yeni bir Başbakan belirlenir. Halkın Ulusal Meclisinden onay alınamaması durumunda ise meclisin feshedileceği ve bu durumda hükümetin yeni meclis seçilene kadar üç ay daha günlük işleri sürdüreceği Anayasanın 106. maddesinde belirtilmiştir.

Yarı başkanlık sisteminde yürütmenin ikinci kanadını oluşturan Bakanlar Kurulu parlamentonun içinden doğduğu için parlamentonun güvenine dayanmakta olup parlamentoya karşı sorumludur.⁴⁹ Bu nedenle Cumhurbaşkanı tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilecek kişinin güvenoyu alabilecek bir isim olması gerekmektedir.⁵⁰ Cezayir Anayasasının 109. maddesine göre Hükümet Başkanı tarafından Halkın Ulusal Meclisine yıllık genel politika beyanı sunulur. Bu genel politika beyanı hükümet faaliyetlerine ilişkin bir tartışma açılmasına neden olabilir. Açılacak olan tartışmanın gensoru önergesi verilmesine yol açması da mümkündür. Bu durumda Başbakan Halkın Ulusal Meclisinden güvenoyu isteyebilir. Başbakanın bu isteğine karşı güvensizlik oylarının fazla olması hâlinde Hükümet Başkanı tarafından hükümetin istifası teklif edilir. Duverger yarı başkanlık sisteminde hükümetin görevde kalabilmesinin parlamentonun hükümete muhalefet etmemesine bağlı olduğunu belirtmektedir.⁵¹ Dolayısıyla hükümetin ayakta kalabilmesi için Parlamentonun güveninin devamı şarttır.

Cezayir Anayasasının 110. maddesi Hükümet Başkanının görevlerini belirtmiştir. Buna göre hükümetin işleyişini yürütmek, koordine etmek ve denetlemek Hükümet Başkanının görevidir. Hükümet Başkanı kanunların ve düzenleyici işlemleri yürütür. Hükümet toplantılarına başkanlık eden Hükümet Başkanı ayrıca yürütme kararlamelerini de imzalama yetkisine sahiptir. Hükümet Başkanına verilmiş bir diğer görev ise Cumhurbaşkanının yetkisine girmeyen sivil kadroların ataması yetkisidir.

Olağanüstü yönetim usûlleri yürütme organının yetkilerini genişleten ve olağan döneme göre temel hak ve özgürlüklere daha fazla sınırlandırmalar getirebilen düzenlemeleri ihtiva etmektedir.⁵² Cezayir Anayasasında yer verilen olağanüstü yönetim usûlleri arasında yer alan olağanüstü hâl (state of emergency) veya sıkıyönetimin (state of siege) ilân edilebilmesi için öncelikle Yüksek Güvenlik Konseyinin toplanması ve Ulusal Konsey Başkanı, Halkın Ulusal Meclisi

⁴⁹ EREN, s. 262.

⁵⁰ DEMİR, Fevzi, “Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye”, **Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi, Aydın Zevkliler’e Armağan**, Y. 2013, C. 1, s. 836.

⁵¹ DUVERGER, s. 69.

⁵² EREN, s. 571.

Başkanı, Hükûmet Başkanı ve Anayasa Mahkemesi Başkanı ile istişare edilmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde Cumhurbaşkanı tarafından 30 günlük bir süre için olağanüstü hâl ilân edilebilmesi mümkündür. Anayasanın 112. maddesine göre olağanüstü hâlin veya sıkıyönetimin uzatılabilmesi Parlamentonun her iki kanadının ortak bir şekilde yapacağı toplantı ile söz konusu olabilecektir. Anayasanın 113. maddesinde ise olağanüstü hâl ve sıkıyönetim organizasyonunun düzenlenmesi organik kanuna bırakılmıştır. Devletin bağımsızlığının ve ülkenin bölünmez bütünlüğünün yakın bir tehlikeye maruz kalması hâlinde Cumhurbaşkanı'nın 60 gün süreyle istisna hâli (state of exception)⁵³ ilân edebilmesi mümkündür. Cumhurbaşkanı tarafından bu yönde bir kararın verilebilmesi için Ulusal Konsey Başkanı, Halkın Ulusal Meclisi Başkanı ve Anayasa Mahkemesi Başkanı ile istişare edilmesi ve Yüksek Güvenlik Kurulu ile Bakanlar Kurulunun dinlenmesi gerekmektedir. Bu yönde karar verilmesi hâlinde Cumhurbaşkanı istisnaî yetkilere sahip olacaktır. 60 günlük sürenin sona ermesi hâlinde Cumhurbaşkanı çıkardığı kararnameleri görüşünü almak üzere Anayasa Mahkemesine sunar. Anayasanın 114. maddesinde bu şekilde ilân edilen olağanüstü hâlin uzatılabilmesi için yine Parlamentonun her iki kanadının ortak toplantı ile uzatma yönünde karar alması gerektiği ifade edilmiştir. Cezayir Anayasasının 117. maddesi savaş hâli durumunda Anayasanın askıya alınacağını ve bütün yetkilerin Cumhurbaşkanı tarafından üstlenileceğini belirtmiştir.

Cezayir Anayasasındaki yürütme organına ilişkin düzenlemeler dikkate alındığında Cezayir'in iki başlı bir hükûmet sistemine sahip olduğu görülmektedir. Yürütmenin ilk kanadı olan Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmekte ve önemli anayasal yetkilere sahip bulunmaktadır. Yürütmenin ikinci kanadını oluşturan Bakanlar Kurulu ise yasama organından kaynaklanmakta olup göreve başlayabilmesi ve görevde kalabilmesi yasama organının güvenine dayanmasına bağlıdır. Hükûmet sisteminin bu özellikleri ve yukarıdaki detaylı açıklamalar dikkate alındığında Cezayir'de yarı başkanlık sisteminin uygulandığını söylemek gerekmektedir.

C. Yargı Organı

Cezayir Anayasasının üçüncü başlığının dördüncü bölümü “Yargı Kuvveti”ni düzenlemektedir. Bu bölümde yer verilen ilk düzenleme olan 169. maddeye göre (yargı kuvveti bağımsızdır ve Cumhurbaşkanı yargının bağımsızlığını garanti etmektedir. Yargı bağımsızlığı, kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir gereğidir.⁵⁴ Ayrıca Cezayir Anayasasının 170. maddesi yargının toplumu, özgürlükleri ve temel

⁵³ İstisna hâli, siyaset ile hukuk arasında yer alan sınırdaki konumlandığı için istisna hâlinin kesin bir tanımını vermek zordur (AGAMBEN, Giorgio, **State of Exception**, Chicago, University of Chicago Press, 2005, s. 1). İstisna hâlinin tanımlanmasını zorlaştıran nedenlerden birisi onun iç savaş, ayaklanma ve direnişle olan yakın ilişkisidir. Çünkü iç savaş, devlet gücünün en aşırı iç çatışmalara doğrudan tepkisi olan istisna hâline göre belirsiz bir bölgede yer almaktadır (AGAMBEN, s. 2).

⁵⁴ EREN, s. 605.

hakları koruyacağını belirtirken 171. maddesi yargının yasallık ve eşitlik ilkeleri üzerine kurulduğunu ifade etmektedir. Cezayir Anayasasının 173. maddesinde yer verilen düzenleme ise cezaî yaptırımların yasallık ve kişisellik ilkelerine uygun olarak uygulanacağını hüküm altına almaktadır.

Cezayir Anayasasının 175. maddesinde gerekçeli karar hakkına yer verilmiştir. Bu düzenlemeye göre ayrıca yargı kararlarının kamuya açık duruşmalarda açıklanacağı hususu kural altına alınmıştır. Gerekçeli karar hakkı, yargılama esnasında nelerin gerçekleştiğine ilişkin bilgi edinilmesini sağlayan önemli bir kurumdur.⁵⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. maddesinde gerekçeli karar hakkına ilişkin doğrudan bir düzenlemeye yer verilmemiş olmakla birlikte bu hak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarıyla geliştirilmiştir.⁵⁶ Anayasanın 175. maddesinin devamında yargı kararlarının kamuya açık duruşmalar ile açıklanacağı kuralına yer verilmiş olması AİHS'in 6. maddesinde yer alan "Karar alenî olarak verilir" kuralına mutabık bir düzenlemedir. Cezayir Anayasasının 178. maddesi hâkimlik teminatını düzenlemektedir. Bu düzenlemeye göre Yüksek Hakimler Konseyinin gerekçeli kararı olmaksızın hâkimlerin yerlerinin değiştirilmesi, görevden alınabilmeleri mümkün değildir. Mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı ilkeleri adil yargılamanın esas alındığı bir sistemin ortaya çıkmasını amaçlayan ilkelere dir.⁵⁷

Anayasanın 185. maddesi yüksek yargı organlarını düzenlemektedir. Bu maddede Yargıtay, Danıştay ve Uyuşmazlık Mahkemesi yüksek yargı organları arasında sayılmıştır. Anayasanın 187. maddesi ise Yüksek Hâkimler Konseyini düzenlemektedir. Yüksek Hakimler Konseyinin başkanlığının Cumhurbaşkanı tarafından yapılacağını hüküm altına alındığı bu düzenlemeye göre Yargıtay ve Danıştay Başkanları bu kurulun üyesidirler. Yüksek Hakimler Kurulunun 15 üyesi ise çeşitli şekillerde seçilmektedir. 3 üye Yargıtay tarafından seçilirken bunların ikisinin hâkimler arasından, birisinin ise savcılar arasından olması gerekmektedir. Benzer bir şekilde 3 üye Danıştay tarafından seçilmektedir. Danıştay tarafından seçilen üyelerin ikisi hâkimler arasından birisi ise valiler arasından seçilmektedir. 3 üye yargı konseyleri, 3 üye de Danıştay dışındaki idarî yargı makamları tarafından seçilmektedir. Kalan 3 üye ise normal yargı sistemine tâbi mahkemeler tarafından belirlenmektedir. Ayrıca yargı sendikası temsilcilerinden iki kişi ve İnsan Hakları Ulusal Konseyi Başkanı da Yüksek Hâkimler Konseyinin üyeleridirler. Bununla birlikte Anayasanın 187. maddesine göre yargı mesleği dışından Cumhurbaşkanı tarafından iki kişi, Halkın Ulusal Meclisi tarafından kendi üyeleri dışındaki iki kişi ve Ulusal Konsey tarafından kendi üyeleri

⁵⁵ ŞEKER, Hilmi, "Strazburg Yargı Kararlarında Doğru, Haklı, Yasal ve Makul Gerekçe Biçimleri", *Ankara Barosu Dergisi*, Y. 2007, C. 65, S. 2, s. 179.

⁵⁶ BEKRİ, M. Nedim, "Gerekçeli Karar Hakkı", *Ankara Barosu Dergisi*, Y. 2014, C. 72, S. 3, s. 209.

⁵⁷ EREN, s. 607.

dışındaki iki kişi de bu kurula üye olarak belirlenirler. Anayasanın 188. maddesinde yer alan düzenlemeye göre hâkimler, Yüksek Hakimler Kurulunun önerisi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanırlar. 190. maddede bu kurulun idarî ve malî özerkliğe sahip olduğu ve kuruluşunun bir organik kanun tarafından düzenleneceği belirtilmiştir. Yüksek Hâkimler Konseyi gibi önemli bir kurulun kuruluşuna ilişkin hususların bir organik kanun eliyle düzenleniyor olması organik kanunlara verilen önemi göstermesi bakımından iyi bir örnek olarak nitelenebilir.

Cezayir Anayasasının “Gözetim Organları” (Oversight Institutions) başlığını taşıyan dördüncü başlığının birinci bölümü, birçok devlette olduğu gibi kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimini yapmak üzere kurulan Anayasa Mahkemesini düzenlemektedir. 2020 Anayasasının getirdiği en önemli değişikliklerden birisi Anayasa Konseyi yerine Anayasa Mahkemesinin kurulmasıdır. Cezayir Anayasası 193. maddesi ile kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimini yapmak üzere özel bir mahkeme⁵⁸ kurmuştur. Cezayir Anayasasının bu yönde bir tercihte bulunması anayasa yargısı alanında Avrupa modelini benimsediğini göstermektedir. Bu tercihin nedenleri arasında birçok konuda olduğu gibi bu konuda da Fransa’nın Cezayir üzerindeki etkisinin varlığından bahsetmek gerekmektedir.

Anayasanın 193. maddesi Anayasa Mahkemesini, Anayasaya uyulmasını sağlamakla görevli bağımsız bir kurum olarak nitelemiştir. Bu madde kapsamında Anayasa Mahkemesine verilen görev kurumların yürütülmesi ve kamu otoritelerinin faaliyetlerini düzenlemektir. Yine bu madde kapsamında Anayasa Mahkemesinin idarî ve malî özerkliğinin bulunduğu ve Anayasa Mahkemesinin kendi çalışma kurallarını kendisinin belirleyeceği kuralı getirilmiştir.⁵⁹

Anayasa Mahkemesi üyelerinin taşınması gereken nitelikler Anayasanın 195. maddesinde sayılmıştır. Bu düzenlemeye göre Anayasa Mahkemesi üyelerinin en az 40 yaşında olması, medenî ve siyasî haklardan yararlanması ve [insan] onur[un]a karşı bir suç işlememiş olması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi üyelerinin ayrıca yükseköğretim kurumlarında profesörler, hâkimler veya Yargıtay, Danıştay veya üst düzey memuriyette bulunmuş avukatlar arasından belirleneceği belirtilmiştir. Bu kimselerin en az 15 yıllık tecrübeye sahip olmaları gerekmektedir.

Dünyanın her yerinde Anayasa Mahkemesi üyelerinin nasıl belirlendiği problemi üzerinde tartışmalar yaşanmaktadır. Çünkü Anayasa Mahkemelerinin

⁵⁸ Anayasa yargısında özel mahkeme sistemi için bkz. GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, Cilt II, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011, s. 743-745.

⁵⁹ Anayasa Mahkemelerinin kendi çalışma kurallarını kendisinin belirlemesi kuralına Türkiye’de de 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun “İçtüzük” başlıklı 5. maddesinde de yer verilmiştir.

kompozisyonu verecekleri kararlara sirayet etmekte olup kompozisyonun siyasî eğilimlerinin karara yansıdığı görülmektedir. Cezayir Anayasa Mahkemesi 12 üyeden oluşmaktadır. Bu üyelerin 4'ü Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Cumhurbaşkanının atadığı üyelerin birisi Anayasa Mahkemesinin başkanlığını da yürütür. Yüksek mahkemelerden Yargıtay ve Danıştay tarafından Anayasa Mahkemesine 2'şer üye seçilir. Kalan 4 üye Halkın Ulusal Meclisi ve Ulusal Konsey tarafından eşit olarak paylaşılacak şekilde belirlenir. Parlamento tarafından atanan üyelerin Parlamento üyesi olmamaları ve herhangi bir siyasî partiye üyeliklerinin bulunmaması gerektiği Anayasanın 194. maddesinde düzenlenmiştir. Fransa Anayasasının 56. maddesinde Anayasa Konseyi üyelerinin belirlenmesi yetkisi Cumhurbaşkanı, Millet Meclisi Başkanı ve Senato Başkanı arasında eşit bir şekilde dağıtılmıştır.⁶⁰ Cezayir Anayasa Mahkemesine Yargıtay ve Danıştay tarafından da üye seçilebiliyor olması Cezayir'i bu konuda Fransa Anayasasından bir ölçüde ayırmaktadır.

Anayasa Mahkemesi üyelerinin belirlenmesine ilişkin kabul edilen yukarıda verilen kural dengeli bir kompozisyonun oluşabilmesine imkân tanıyabileceği gibi Cumhurbaşkanının ağırlığının hissedilebileceği bir durumun ortaya çıkmasına da neden olabilir. Cumhurbaşkanının 4 üye atamasına ek olarak Parlamantonun da toplamda 4 üye atama imkânı bulunmaktadır. Bu nedenle Cumhurbaşkanı ile aynı siyasî eğilimlere sahip bir parlamento çoğunluğunun söz konusu olması hâlinde Cumhurbaşkanınca belirlenmiş bir kompozisyonla karşılaştırılması söz konusu olabilecektir.

Cezayir Anayasasının 196. maddesinde Anayasa Mahkemesinin yapısına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Bu düzenlemeye göre Anayasa Mahkemesi Başkan ve Başkan Yardımcısının görev süresi 6 yıldır. Her iki makama da Cumhurbaşkanı tarafından atama yapılır. Anayasa Mahkemesinin diğer üyeleri de 6 yıllık bir süre için görev yaparlar. Anayasa Mahkemesi üyelerinin yarısı her 3 yılda bir yenilenir. Anayasanın 197. maddesi, Anayasa Mahkemesi üyelerine görevleriyle ilgili konularda dokunulmazlık vermektedir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi üyeleri görevleriyle ilgili olmayan konularda da kovuşturmaya tâbi tutulamazlar. Ancak dokunulmazlıktan açıkça feragat edilmesi veya Anayasa Mahkemesinin yetkilendirmesi durumu bu düzenlemenin istisnasını teşkil etmektedir. Ayrıca dokunulmazlığın nasıl kaldırılacağına Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü tarafından belirleneceği kuralı kabul edilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin denetimine tâbi olan kurallar ise andlaşmalar, kanunlar, kararnameler ve düzenleyici işlemlerdir. Anayasa Mahkemesi andlaşmaların onaylanmasından önce andlaşmalarla ilgili bunların anayasallığına ilişkin tavsiyede bulunabilir. Ayrıca Anayasa Mahkemesinin, kararnameler ve

⁶⁰ Constitute Project, "France's Constitution of 1958 with Amendments through 2008", (Çevrimiçi) https://www.constituteproject.org/constitution/France_2008.pdf?lang=en, E.T. 20.04.2022.

düzenleyici işlemlerle ilgili bunların yayımlarından itibaren bir ay içerisinde anayasallıklarına ilişkin tavsiyelerde bulunabilme imkânı bulunmaktadır. Bu madde kapsamında kural altına alınan bir diğer husus ise kanun ve düzenleyici işlemlerin andlaşmalara uygun olup olmadığına ilişkin Anayasa Mahkemesi tarafından bağlayıcı bir görüş verilir. Anayasa Mahkemesinin organik kanunların anayasallığına ilişkin Cumhurbaşkanına tavsiyede bulunabilmesi mümkündür. Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bu tavsiye bağlayıcıdır. Benzer bir durum hem Halkın Ulusal Meclisi hem de Ulusal Konsey İçtüzüklerinin anayasallığı hakkında da söz konusudur ve buna ilişkin düzenleme Anayasanın 198. maddesinde yer almaktadır. Ayrıca Anayasanın 200. maddesinde Anayasa Mahkemesine Cumhurbaşkanlığı ve Parlamento seçimleri ile referandumların kesin olmayan sonuçlarına ilişkin itirazları inceleme ve kesin sonuçları açıklama görevi de verilmiştir.

Cezayir Anayasasının 201. maddesi anayasallık denetimine başvurabilecek olanları göstermektedir. Bu noktada ilk olarak soyut norm denetimine başvuru yapabilecek olanlar sayılmıştır. İptal davası olarak da adlandırılan soyut norm denetiminde anayasaya aykırılığı iddia edilen ve iptali istenen kanun henüz herhangi bir somut olaya konu olmamıştır.⁶¹ Anayasanın 201. maddesinde yer alan düzenlemeye göre Cumhurbaşkanı, Ulusal Konsey Başkanı, Halkın Ulusal Meclisi Başkanı ve Hükûmet Başkanı tarafından Anayasa Mahkemesine anayasallık denetimine ilişkin başvuru yapılabilmesi mümkündür. Ayrıca Halkın Ulusal Meclisi üyesi 40 milletvekili veya Ulusal Konsey üyesi 25 parlamenter de Anayasa Mahkemesine anayasallık denetimi için başvuru yapabilir. Bu madde kapsamında anayasallık denetimi için başvuru yapabileceği belirtilenler soyut norm denetimi yoluyla ilgili düzenlemenin iptalini talep edebilmektedirler. Anayasanın 202. maddesinde ise somut norm denetimini düzenlenmiştir. İtiraz yolu olarak da adlandırılan somut norm denetiminde yürürlüğü devam eden ve uygulanmakta olan bir kanun hakkında bu düzenlemeden kaynaklı ihtilâfın konu olduğu davanın görüldüğü mahkemede anayasaya aykırılık iddiasında bulunulması söz konusu olmaktadır.⁶² Cezayir Anayasasının ilgili düzenlemesine göre Yargıtay veya Danıştay tarafından talepte bulunulması hâlinde Anayasa Mahkemesi anayasaya aykırılık iddiasını inceleyecektir. Yargıtay veya Danıştay tarafından bu yönde talepte bulunulabilmesi için ise davanın taraflarından birisinin davanın görülmesi esnasında davaya konu kanun veya düzenleyici işlemin anayasaya aykırı olduğunu iddia etmesi gerekmektedir. Dikkat edilirse anayasaya aykırılık iddiasının ilk derece mahkemeleri tarafından değil, temyiz mahkemeleri tarafından Anayasa Mahkemesine götürülmesi söz konusu olmaktadır. Anayasanın 205. maddesine göre Anayasa Mahkemesine yapılan başvuruların 30 gün içerisinde sonuçlandırılması gerekmektedir. Ancak acil

⁶¹ GÖZLER, a.g.e, s. 749.

⁶² GÖZLER, a.g.e, s. 750-751.

durumlarda ve Cumhurbaşkanının talepte bulunması hâlinde Anayasa Mahkemesinin 10 gün içerisinde karar vermesi gerekmektedir.

III. CEZAYİR’İN SEÇİM SİSTEMİ VE CEZAYİR ANAYASAL SİSTEMİNDEKİ ÖNEMLİ AKTÖRLER

A. Cezayir’in Seçim Sistemi

1997 tarihli Seçim Sistemi Hakkında Organik Kanunun 102. maddesine göre Halkın Ulusal Meclisindeki sandalyeler her listenin aldığı oy sayısı ile orantılı olarak dağıtılmaktadır.⁶³ Bu düzenleme Cezayir’de milletvekillerinin belirlenmesinde nisbî (orantılı) temsil sisteminin uygulandığını göstermektedir. Nisbî temsil sistemine göre siyasî partiler aldıkları oy oranıyla orantılı olarak parlamentoda temsil edilmektedir.⁶⁴ Nisbî temsil sistemi çok isimli seçim çevrelerinin oluşturulması suretiyle işletilmektedir.⁶⁵ Nitekim Seçim Sistemi Hakkında Organik Kanunun 101. maddesinde seçim çevrelerinden kaç milletvekilliği seçilebileceği gösterilmiştir. Bu düzenlemeye göre her vilayet bir seçim çevresi olarak kabul edilmekle birlikte nüfus yoğunluğu ve coğrafi nedenlerle vilayetlerin iki ayrı seçim çevresine bölünmeleri mümkündür. Nüfusu 350 binden az olan vilayetler bakımından seçilecek milletvekili sayısı en az 4 olarak belirlenmiştir.

Doğrudan ve gizli oyla belirlenen Halkın Ulusal Meclisinde temsil edilebilmek için siyasî partilerin %5’lik seçim barajını aşmaları gerekmektedir (Cezayir Seçim Sistemi Hakkında Organik Kanun, m. 101).⁶⁶ Seçim Sistemi Hakkında Organik Kanunun 103. maddesine göre her seçim çevresi için doldurulacak sandalyelerin tahsisi için dikkate alınan oran, kullanılan oyların sayısı ile seçim barajına ulaşmayan listelerin kazandığı oylar arasındaki oranın sonucudur. Bu nedenle seçim barajı olan %5 oranına ulaşamayan partilerin de ilgili seçim çevresinden milletvekili çıkarabilmesi mümkündür. Seçim barajı uygulamasındaki temel amaç parçalı bir parlamento aritmetiğinin ortaya çıkmasının engellenerek hükümet istikrarının sağlanmasıdır. Özellikle oy oranı düşük olan siyasî partiler seçim barajını aşamadıkları için parlamentoda temsil edilme imkanı bulamamaktadırlar.⁶⁷ Cezayir’de de Halkın Ulusal Meclisinin teşekkülünde seçim

⁶³ Cezayir Seçim Sistemi Hakkında Organik Kanun, (Çevrimiçi) <https://aceproject.org/en/regions/africa/DZ/algeria-ordinance-nb0-97-07-of-6-march-1997-as/view>, E.T. 20.04.2022.

⁶⁴ GÖZLER, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, Cilt I, s. 726.

⁶⁵ ÖZBUDUN, Ergun, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Y. 1995, C. 44, S. 1, s. 527.

⁶⁶ Ayrıca bkz. International Foundation for Electoral Systems, “Elections in Algeria: 2017 Legislative Elections”, (Çevrimiçi) https://www.ifes.org/sites/default/files/2017_ifes_algeria_legislative_elections_faqs.pdf, E.T. 20.04.2022.

⁶⁷ Seçim barajı uygulaması ile ulaşılmak istenen amaçlara ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. USTABULUT, Batuhan, “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Çerçevesinde Türkiye’de

barajı uygulamasına yer veriliyor olsa da birçok siyasî parti Parlamentoda temsil edilmektedir. Ayrıca aşağıda üzerinde durulacağı üzere bağımsız adayların çok sayıda sandalye kazanması Parlamentoda farklı dengelerin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilmektedir. Nitekim 2021 genel seçimleri sonrasında kurulan yeni hükümet, hiçbir siyasî parti tek başına hükümeti kuracak çoğunluğa ulaşamadığı için bir koalisyon hükümeti şeklinde ortaya çıkmıştır.

12 Haziran 2021 tarihinde yapılan erken genel seçimlerde seçime katılım oranının yaklaşık %30'lar ile son 20 yılın en düşük seviyesinde kaldığı belirtilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında muhalefet partilerinin seçimi boykot etme kararı almasının etkili olduğu görülmektedir. 2017 yılında yapılan genel seçimlerde ise katılım oranı %37,5 olmuştur.⁶⁸ Cezayir'de yapılan genel seçimlerin hemen hemen tamamında seçime katılım oranı düşük seviyelerde kalmaktadır. Benzer bir durum referandumlar için de söz konusudur.

2017 yılında yapılan genel seçimlerde geçerli oyların yaklaşık %26'sını alan Ulusal Kurtuluş Cephesi (National Liberation Front: FLN) 164 parlamenter çıkararak önemli bir başarı elde etmiştir. FLN'den sonra en fazla sandalyeye sahip olan Demokrasi İçin Ulusal Yürüyüş (National Rally for Democracy: RND) yaklaşık %15'lik oy oranıyla 100 sandalye elde etmiştir. Barış İçin Toplum Hareketi (Movement of Social for Peace: MSP) ise yaklaşık %6,1'lik oy oranıyla 33 sandalye ile temsil edilmeye hak kazanmıştır. Yeni Siyasî oluşumlardan Cezayir İçin Umut Yürüyüşü (Rally for Hope for Algeria) yaklaşık %4,2'lik oy oranıyla 19, Gelecek Cephesi (Future Front) ise %4,1'lik seçmen desteğine sahip olarak 14 sandalye kazanmıştır. 2021 genel seçimlerinden de FLN geçerli oyların yaklaşık %28,5'ini alarak başarıyla çıkmış ve 407 sandalyeli Halkın Ulusal Meclisinde 98 sandalye elde etmiştir. Böylelikle FLN, Halkın Ulusal Meclisinde %24'lik bir temsil oranına sahip olmuştur. FLN'nin en yakın rakibi olan MSP ise %20,6'lık oy oranıyla 65 sandalye kazanarak yaklaşık %16,5'lik bir temsil oranına erişmiştir. RND %19,6'lık oy oranıyla 58, Gelecek Cephesi %15,2'lik oy oranıyla 48 sandalyeye sahip olurken Ulusal İnşa Hareketi (National Construction Movement) yaklaşık %10,5'lik oy oranıyla 39 sandalye elde etmiştir. 84 sandalye ise küçük bağımsız listeler tarafından elde edilmiştir. Cezayir'de önemli sayıda milletvekilliğinin bağımsız adaylar tarafından kazanılması oldukça dikkat çekicidir. Uzun yıllar boyunca Cezayir'in FLN'nin tek parti iktidarına sahne olmasının bu durum üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Ülke Seçim Barajı Uygulaması”, **İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi**, Y. 2018, C. 5, S. 18, s. 347-350.

⁶⁸ Aljazeera, “Algeria’s FLN wins most seats in parliament”, (Çevrimiçi) <https://www.aljazeera.com/news/2021/6/15/algerias-fln-wins-most-seats-in-parliament-election-authority>, E.T. 20.04.2022.

Parti	2017 Genel Seçimleri		2021 Genel Seçimleri	
	Oy Oranı	Sandalye Sayısı	Oy Oranı	Sandalye Sayısı
Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN)	26%	164	28.5%	98
Barış İçin Toplum Hareketi (MSP)	6.1%	33	20.6%	65
Demokrasi İçin Ulusal Yürüyüş (RND)	15%	100	19.6%	58
Gelecek Cephesi	4.1%	14	15.2%	48
Ulusal İnşa Hareketi	-	-	10.5%	39

Tablo: 2017 ve 2021 Cezayir Genel Seçim Sonuçları

B. Cezayir Siyasî Partileri ve Seçimlerdeki Rollerini

Cezayir Anayasasının 57. maddesi siyasî parti kurma hakkını garanti altına almıştır. Bu madde kapsamında ayrıca siyasî parti yasaklarına da yer verilmiştir. Bu düzenlemeye göre dine, dile, cinsiyete dayalı veya etnik, korporatist, bölgesel temelli partilerin kurulabilmesi mümkün değildir. Siyasî parti kurma hakkı temel hak ve özgürlükleri, ulusal kimliğin temel bileşenlerini, ulusal birliği, ülkenin birliğini ve bütünlüğünü, ülkenin bağımsızlığın, halkın egemenliğini veya devletin demokratik ve cumhuriyetçi doğasını ortadan kaldırma amacıyla kullanılamaz. Ayrıca siyasî partiler şiddet veya nefretin herhangi bir türüne başvuramazlar.

Cezayir’de en köklü parti FLN’dir. FLN, 1954-1962 arasında Fransa’ya karşı verilen bağımsızlık savaşını yürüten devrimci yapılanmanın devamı olup 1962’den 1989’a kadar Cezayir’i tek başına yönetmiştir.⁶⁹ Ahmed b. Bella Cezayir’in ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve Cezayir’i sosyalist ekonomiye yönlendirmiştir. 1965’te düzenlenen askerî darbe ile Ahmed b. Bella görevinden alınmıştır.⁷⁰ Uzun süre Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunan Abdülaziz Buteflika

⁶⁹ Britannica, “National Liberation Front”, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/topic/National-Liberation-Front-political-party-Algeria>, E.T. 21.04.2022.

⁷⁰ MERLE, Robert, “Ahmed ben Bella”, Britannica, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/biography/Ahmed-Ben-Bella>, E.T. 23.04.2022.

da 2019 ve 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde FLN'nin adayı olarak seçilmiştir.⁷¹

1989'a kadar tek partili bir sistemin var olduğu Cezayir'de bu tarihten sonra siyasî partilerin kurulmasına izin verilmiştir. Çok sayıda siyasî partinin kurulduğu Cezayir'de Ahmed b. Bella'nın da aralarında bulunduğu yasaklı liderlerin ülkeye dönmelerine müsaade edilmiştir. Abbas Medenî ve Ali Belhâc'ın liderliğindeki İslâmî hareket, İslâmî Selamet Cephesi (FIS) adıyla partileşmiş ve 1990'da yapılan mahallî idareler seçiminde büyük bir başarıya imza atmıştır. 1991'de gerçekleştirilen ilk çok partili genel seçimin ilk turunda FIS seçmenden büyük bir destek almış, FLN ise uzun süre tek başına iktidarda kalmasına rağmen varlık gösterememiştir. FIS'ın genel seçimlerin ikinci turunu kazanmasına kesinlik kazanırken Cezayir'deki Batı yanlısı laik çevreler ve Batı dünyasında ciddi endişelerin doğmasına neden olmuştur. Bunun üzerine ordu müdahale etmiş, Cumhurbaşkanı istifa etmiş, bütün yetkiler Yüksek Devlet Komitesi tarafından üstlenilmiş ve seçimler bir anayasal darbe ile iptal edilmiştir. Aralarında FIS Başkanı Abdülkadir Hasenî'nin de bulunduğu FIS üyeleri tutuklanmış ve FIS de kapatılmıştır.⁷²

2021 genel seçimlerinde FLN'den sonra en fazla oy alan parti Barış İçin Toplum Hareketi (MSP) olmuştur. Cezayir'deki İslâmî değerleri esas alan en büyük parti olan MSP, Arap Baharı sonrasında Tunus, Mısır ve Fas'ta İslâmî hareketlerin başarılı olmasıyla cesaretlenmiştir. 2004-2012 arasında iki seküler partiyle birlikte bir ittifakın parçası olan MSP 2012'de ittifaktan ayrılmış ve diğer İslâmî hareketlerden Nahda ve Islah ile ittifak yapmıştır. Cezayir Yeşil İttifakı (Algerian Green Ally) adını alan bu ittifak sadece 48 sandalye kazanabilmiştir.⁷³ Fakat MSP tek başına girdiği 2021 genel seçimlerinden %20,6'lık oy oranıyla ikinci parti olarak çıkmıştır. MSP'nin elde ettiği sandalye sayısı ise 65'tir.

2021 genel seçimlerinde üçüncü olan parti ise Demokrasi İçin Ulusal Yürüyüş (RND) olmuştur. 1997'de kurulan RND 1997 genel seçimlerinde %33,7'lik oy oranıyla birinci parti olmuştur. Ekonomik liberalizmi savunan RND 2021 genel seçimlerinde %19,6'lık oy oranıyla 58 milletvekili çıkartmıştır.⁷⁴ RND, FIS'in

⁷¹ Wikipedia, "National Liberation Front (Algeria)", (Çevrimiçi) [https://en.wikipedia.org/wiki/National_Liberation_Front_\(Algeria\)](https://en.wikipedia.org/wiki/National_Liberation_Front_(Algeria)), E.T. 23.04.2022.

⁷² DURSUN, s. 493.

⁷³ Wilson Center, "Algeria", (Çevrimiçi) <https://www.wilsoncenter.org/algeria>, E.T. 23.04.2022.

⁷⁴ Wikipedia, "Democratic National Rally", (Çevrimiçi) https://en.wikipedia.org/wiki/Democratic_National_Rally, E.T. 23.04.2022.

FLN karşısındaki zaferi ile FLN'nin yerine “devlet partisi” olarak siyasî hayata devam etmiştir.⁷⁵

Gelecek Cephesi, 2021 genel seçimlerinde %15,2'lik oy oranıyla dördüncü parti olmuştur. 2012 yılında kurulan Gelecek Cephesi, FLN'den koparak kurulmuş bir siyasî oluşumdur. Mevcut rejime karşı uzlaştırıcı bir yaklaşımı benimseyen bu hareket kendisini merkezde konumlandırmaktadır. Gelecek Cephesi 2021 itibarıyla mevcut hükûmetin ortağı olup yurtdışındaki Cezayirliyle ilişkilerden sorumlu Başbakan yardımcılığı vazifesi Gelecek Cephesi mensubu Samir Chaabna'ya aittir.⁷⁶

C. Cezayir'deki Diğer Önemli Siyasî Aktörler ve Güncel Siyasî Gelişmeler

1. Ordu

Birçok devlette olduğu gibi Cezayir'de de ordu siyaset üzerinde belirli bir etki ve ağırlığa sahiptir. Yukarıda ifade edildiği üzere Cezayir'in bağımsızlığını kazanmasının akabinde 1965 yılında bir askerî darbe gerçekleştirilmiş ve Cezayir'de otoriter bir rejim kurulmuştur. Ahmed b. Bella'nın Cumhurbaşkanlığı esnasında Savunma Bakanı olarak görev yapan Hüvârî Bû Medyen, Ahmed b. Bella'ya karşı darbe yaparak iktidarı ele geçirmiştir. Hüvârî Bû Medyen 1965'ten 1978'e kadar 13 yıl boyunca iktidarda kalmış ve Cumhurbaşkanlığı yapmıştır.⁷⁷ Yukarıda belirtildiği üzere 1991 yılında yapılan genel seçimlerin ilk turunda FIS'in büyük bir başarı kazanması karşısında ordunun müdahalesi söz konusu olmuş ve FIS liderleri tutuklanmıştır. FIS'in de kapatılmasına karar verilen bu süreçte ordu etkin bir konumda bulunmuştur.

Cezayir'de askerinin siyasetteki ağırlığı sonraki dönemde de devam etmiştir. Cezayir İç Savaşı esnasında ordunun adayı olarak 1995'te seçime giren Liamin Zerval Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.⁷⁸ Zerval'dan sonra 1999'da Cumhurbaşkanı seçilen ve 20 yıl süreyle bu görevi yürüten Abdülaziz Buteflika ise 1999'daki seçimlerde ordunun desteği ile seçime girmiş ve seçimi kazanmıştır.⁷⁹ Buteflika, 2013 yılında felç geçirmesine rağmen Cumhurbaşkanlığı görevine devam etmiştir. Bunun nedeni ulusal ve uluslararası güçlerin

⁷⁵ Georgetown University Berkeley Center, “National Rally for Democracy (RND)”, (Çevrimiçi) <https://web.archive.org/web/20150619041409/http://berkeleycenter.georgetown.edu/organizations/national-rally-for-democracy-rnd>, E.T. 23.04.2022.

⁷⁶ Wikipedia, “Future Front”, (Çevrimiçi) https://en.wikipedia.org/wiki/Future_Front, E.T. 26.04.2022.

⁷⁷ DAYFALLAH, Muhammed, “Hüvârî Bû Medyen”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 19, 1999, s. 65.

⁷⁸ SAĞIYE, Hazım, “Cezayir'in arka planı...”, Şarkul Avsat, (Çevrimiçi) <https://turkish.aawsat.com/home/article/1692966/hazim-sagiye/cezayirin-arka-planı>, E.T. 26.04.2022.

⁷⁹ Wikipedia, “Abdülaziz Buteflika”, (Çevrimiçi) https://tr.wikipedia.org/wiki/Abdülaziz_Buteflika, E.T. 26.04.2022.

Buteflika'nın yerine geçebilecek bir isim üzerinde uzlaşmamış olmalarıdır. Buteflika'nın beşinci defa Cumhurbaşkanlığı için aday olacağı yönündeki haberler nedeniyle muhalifler protesto gösterileri düzenlemişler, bunun üzerine Buteflika seçimlerin ertelendiğini ve bir daha aday olmayacağını beyan etmiştir. Protesto gösterileri ordunun etkin bir şekilde siyasete müdahalesine zemin hazırlamıştır. Genelkurmay Başkanı Ahmed Kayid Salih, Cumhurbaşkanlığı makamının boşalmasını öngören anayasal kuralın uygulanması için çağrı yapmıştır.⁸⁰ Buteflika'nın istifası sonrasında yapılan seçimlerde Abdülmecid Tebbun %58'lik oy oranıyla Cumhurbaşkanı seçilmiştir.⁸¹

Cezayir'in Fransa'dan bağımsızlığını kazandığı tarih olan 1963'ten itibaren ordu sürekli olarak siyaseti etkilemiş ve yer yer de doğrudan müdahalelerde bulunmuştur. Özellikle 1965 yılında Cumhurbaşkanı Ahmed b. Bella'ya karşı yapılan darbe ve FIS'in demokratik yöntemlerle seçim kazanmasının akabinde kapatılması doğrudan müdahalelerle ordunun siyaseti nasıl etkilediğini ve yönlendirdiğini göstermesi bakımından önemlidir.

2. Etkin Dinî Gruplar

İlk olarak Mısır'da ortaya çıkan ama birçok Ortadoğu ülkesinde faaliyet gösteren İhvân-ı Müslimîn (Müslüman Kardeşler) Hareketi⁸², Müslümanların yaşadığı topraklardaki yabancıların egemenliğinin ortadan kaldırılması suretiyle bu toprakların özgürleşmesini ve İslâmî hükümlerin uygulanarak İslâmî sosyal düzenin kurulmasını hedeflemektedir.⁸³

İhvân-ı Müslimîn Hareketi Cezayir'de herhangi bir çağrı yapmamış olmakla birlikte Cezayir'in sosyalleştirilmesi çabalarının ortaya çıkması nedeniyle siyasette daha fazla görünmeye başlamıştır. 1970'li yılların ortasında Hüvârî Bû Medyen'in Cezayir'i sosyalleştirmesine karşı bildiri yayınlayan İhvân-ı Müslimîn Hareketinin liderleri tutuklanmış ve uzun süre hapiste kalmışlardır.⁸⁴ Cezayir'de ilk olarak 1950'lerde ortaya çıkan İhvân-ı Müslimîn Hareketinin 1990'larda kurulan MSP'nin kurulmasında etkili olduğu belirtilmektedir. Cezayir'de İslâmî değerlerin benimsenmesini savunan MSP, Yeşil Cezayir İttifakının (Green Algeria Alliance) bir parçası olarak hareket etmektedir. Yeşil

⁸⁰ Euronews, "Cezayir Ordusu'nun bağımsızlıktan bugüne ülke siyasetindeki rolü", (Çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2019/03/28/cezayir-ordusu-nun-bagimsizliktan-bu-gune-ulke-siyasetindeki-rolu-buteflika-darbeler-tarih>, E.T. 26.04.2022.

⁸¹ TRT Haber, "Cezayir'in yeni cumhurbaşkanı Abdülmecid Tebbun", (Çevrimiçi) <https://www.trthaber.com/haber/dunya/cezayirin-yeni-cumhurbaskani-abdulmecid-tebbun-446427.html>, E.T. 28.04.2022.

⁸² GANIM, İbrâhim Beyyûmî, "İhvân-ı Müslimîn", **İslâm Ansiklopedisi**, C. 21, 2000, s. 580.

⁸³ GÖRGÜN, Hilal, "İhvân-ı Müslimîn (Mısır Dışındaki İhvân-ı Müslimîn Hareketi)", **İslâm Ansiklopedisi**, C. 21, 2000, s. 585.

⁸⁴ TURAN, Abdulkadir, **Cezayir ve Cezayir'deki İslami Hareketler**, İstanbul, Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi, 2020, s. 20.

Cezayir İttifakı, bir muhalefet hareketi olup İslâmî grupların temsil edildiği bir harekettir. Yeşil Cezayir İttifakı 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerini ve 2016 anayasal reform sürecini boykot etmiştir. İslâmî ilkeler çerçevesinde egemen bir Cezayir devletini hedefleyen MSP, Cezayir’de yasamanın temel kaynağı olarak şeriat kurallarının benimsenmesini talep etmektedir.⁸⁵

MSP, 2017 genel seçimlerinde sahip olduğu %6,1’lik desteği 2021 genel seçimlerinde %20,6’ya çıkararak önemli bir başarı elde etmiştir. Halkın Ulusal Meclisinde 65 sandalyeye sahip olan MSP, 2021 genel seçimleri sonrasında kurulan koalisyon hükûmetine katılmama yönünde karar almış ve muhalefette kalmayı tercih etmiştir.⁸⁶ MSP’nin Cezayir’de elde ettiği başarı dikkate alındığında Cezayir siyasetinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülecektir. Bu ayrıca İhvân-ı Müslimîn Hareketinin MSP tarafından benimsenen ilkelerinin etkililiğini göstermesi bakımından da önem taşımaktadır.

3. Güncel Siyasî Meseleler

Cezayir’de FIS’in seçim zaferi sonrasında ordunun seçimlere müdahale etmesi söz konusu olmuş ve FIS liderleri tutuklanmışlardır. Ordunun müdahalesi ile Cezayir, “İç Savaş”a sürüklenmiştir. 2005 yılında Cumhurbaşkanı Buteflika tarafından yapılan bir açıklamada 1992 ile 2002 yılları arasında İç Savaşta hayatını kaybedenlerin sayısının 150.000 olarak tahmin edildiği belirtilmiştir. Diğer tahminlere göre ise bu sayı 200.000’in üzerindedir. 1992 ile 1998 yılları arasında 642 katliamın gerçekleştiği belgelenmiştir.⁸⁷ Yaşanan İç Savaşın etkilerinin uzun süre devam ettiği, hatta bu etkilerin tam olarak ortadan kalkmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

2010 yılında ilk olarak Tunus’ta başlayan ve bütün Arap dünyasına yayılan şiddet içeren ve içermeyen protesto gösterileri ile iç savaşların yaşandığı bir hareket olan Arap Baharı⁸⁸; Tunus, Mısır, Libya ve Yemen’de otuz yılı aşkın bir süredir devam eden diktatörlüklerin devrilmesine neden olmuştur.⁸⁹ Arap Baharının Cezayir üzerinde de etkileri söz konusudur. Cezayir’de başlayan protesto gösterileri nedeniyle 1992’den beri devam eden olağanüstü hâl kaldırılmak zorunda kalmış ve Cumhurbaşkanı Buteflika, siyasî liberalleşmenin bir işareti olarak anayasanın

⁸⁵ Counter Extremism Project, “Muslim Brotherhood in Algeria”, (Çevrimiçi) <https://www.counterextremism.com/content/muslim-brotherhood-algeria>, E.T. 26.04.2022.

⁸⁶ Dünya Bülteni, “Cezayir’de İslami Barış Toplumu Hareketi Partisi hükümette yer almayacak”, (Çevrimiçi) <https://www.dunyabulteni.net/afrika/cezayir-de-islami-baris-toplumu-hareketi-partisi-hukumette-h503827.html>, E.T. 26.04.2022.

⁸⁷ ASHOUR, Omar “Islamic De-Radicalization in Algeria: Successes and Failures”, **The Middle East Institute Policy Brief**, Y. 2008, S. 21, s. 5-6.

⁸⁸ MUSHTAQ, Abdul Qadir / AFZAL, Muhammad, “Arab Spring: Its Causes and Consequences”, **Journal of the Punjab University Historical Society**, Y. 2017, C. 30, S. 1, s. 1.

⁸⁹ ARDIÇ, Nurullah, “Understanding the ‘Arab Spring’: Justice, Dignity, Religion and International Politics”, **Afro Eurasian Studies**, Y. 2012, C. 1, S. 1, s. 9.

revize edileceğini taahhüt etmiştir.⁹⁰ 2019'a kadar ciddî bir hareketlenmenin yaşanmadığı Cezayir'de bu tarihten sonra Arap Baharı sürecinin bir devamı olarak nitelenen protestolar başlamış ve Buteflika yönetimine karşı demokratik yönetim, hak ve özgürlüklere saygı ve ekonomik problemlerin çözülerek gelir dağılımı adaletsizliğinin giderilmesi talepleri yöneltmiştir. Barışçıl gösteriler sonucunda Buteflika, Cumhurbaşkanlığı görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır.⁹¹

Buteflika'nın istifasına giden süreçte beşinci defa aday olma isteğinin doğurduğu tepkiler ve sokak gösterileri önemli bir yere sahiptir. Yukarıda belirtildiği üzere Buteflika'nın istifasında ordunun da önemli bir rolü söz konusu olmuştur. Buteflika'nın istifası sonrasında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimi ile Tebbun, Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Fakat "Hirak" adı verilen gösteriler sonlanmamıştır. Hirak ile protestocular yolsuzluğa bulaşmış rejimin değişmesini ve askerî vesayetın son bulmasını talep etmiştir. Her ne kadar Cezayir'de üst yönetim kadrosunda önemli değişiklikler söz konusu olmuş olsa da ordunun siyaset üzerindeki vesayetinin devam ettiği görülmektedir.⁹²

COVID-19 pandemisinin başlaması ve Cezayir'de de salgının yayılması ile Hirak protestoları yeniden başlamıştır. Barışçıl protesto gösterilerinin başlamasından bir süre sonra muhalifler göz altına alınmışlar, bunlardan bazıları da tutuklanmışlardır. 2020 yılı içerisinde anayasa değişikliği yoluna gidilmiş olmakla beraber anayasa değişikliğinin oylandığı referanduma katılım yaklaşık %24 gibi çok düşük bir oranda kalmıştır. Ayrıca anayasa değişikliği sürecinin Cumhurbaşkanı tarafından başlatılmış olmasının da bu husus üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır.⁹³ Dolayısıyla Arap Baharı açısından Cezayir farklı bir tecrübe yaşamış olup Cezayir'deki anayasa yapım süreci Tunus'taki tecrübeden oldukça farklıdır. Tunus'ta uzlaşmayı zorlayan bir yöntem tercih edilmiş olmakla birlikte Cezayir bakımından uzlaşmanın hedeflendiği bir süreçten bahsedebilmek mümkün değildir. Tunus'ta halkın anayasa seçim sürecini yakından izlemesine rağmen Cezayir'de aynı hususun gerçekleştiğini söyleyebilmek mümkün gözükmemektedir. Nitekim anayasa referandumuna katılımın çok düşük bir oranda kalması da halkın anayasa değişikliklerine mesafeli yaklaştığını

⁹⁰ OSMAN, İnès, "Algeria: The Arab Spring's Late Bloomer?", The Tahrir Institute for Middle East Policy (Çevrimiçi) <https://timep.org/commentary/analysis/algeria-the-arab-springs-late-bloomer/>, E.T. 29.04.2022.

⁹¹ TELCİ, İsmail Numan, "Sudan ve Cezayir örnekleri: Arap dünyasında değişim talepleri sürüyor", Anadolu Ajansı (Çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/sudan-ve-cezayir-ornekleri-arap-dunyasinda-degisim-talebi-suruyor/1450544>, E.T. 29.04.2022.

⁹² KILAVUZ, M. Tahir, "Cezayir'de Gösteriler Yılı ve Orta Doğu'da Yeni Protesto Hareketleri", Perspektif (Çevrimiçi) <https://www.perspektif.online/cezayirde-gosteriler-yili-ve-orta-doguda-yeni-protesto-hareketleri-pandemisi-sonrasi-savunma-sanayiine-bakis/>, E.T. 29.04.2022.

⁹³ OSMAN, İnès, "Algeria: The Arab Spring's Late Bloomer?", The Tahrir Institute for Middle East Policy (Çevrimiçi) <https://timep.org/commentary/analysis/algeria-the-arab-springs-late-bloomer/>, E.T. 29.04.2022.

göstermesi bakımından önemlidir. 2020 Anayasası ile meclisin ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin güçlendirildiğini de ayrıca not etmek gerekmektedir.

Sonuç

Türkiye açısından sahip olduğu tarihi, kültürel, siyasî ve ekonomik bağlar nedeniyle önemli bir yere sahip olan Cezayir, Arap Baharı sürecinin geç sonuç verdiği bir ülkedir. Arap Baharı başladıktan çok sonra ortaya çıkan barışçıl protesto gösterileri nedeniyle Cumhurbaşkanı'nın istifa etmek zorunda kalması sonrasında anayasal değişim sürecine giren Cezayir'de 2020 yılında kabul edilerek yürürlüğe giren yeni Anayasa ile kuvvetler ayrılığı ilkesi güçlendirilmiştir. Yasama organı ile yürütme organı arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlendiği 2020 Anayasası ile kontrol ve denge mekanizmaları güçlendirilerek yasama organının yürütme organı karşısında daha güçlü bir konuma gelmesi sağlanmıştır.

2020 Anayasası ile getirilen en önemli değişikliklerden birisi kuşkusuz Anayasa Mahkemesinin kurulmasıdır. Birçok alanda Fransa'nın etkilerinin üzerinde hissedildiği Cezayir, Fransa'da da yer alan Anayasa Konseyinin yerine kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimini yapmak üzere özel bir mahkemenin kurulmasını kabul ederek kontrol ve dengenin sağlanması yolunda önemli bir adım atmıştır. Bununla birlikte Cezayir anayasal sistemi bakımından geçerli olan fiilî gerçek, ordunun Cezayir siyasetindeki önemli ve güçlü konumudur. Bu durum dikkate alındığında siyasetin sivil yöntemlerle yapılmasının önünde önemli bir engelin bulunduğu görülecektir. Arap Baharı sonrasında 2019'da görülen protesto gösterilerine ilişkin ordunun siyasetteki değişime öncülük edecek bir talepte bulunması bu durumun en yakın örneklerinden birisidir.

Cezayir, Arap Baharı sürecinde yaşadığı farklı tecrübe ile kontrol ve denge mekanizmalarını geliştirmeyi tercih etmiş ve parlamentonun güçlendirilmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu süreçte şiddet olayları yerine barışçıl protesto gösterileri demokratik değişimin gerçekleşmesini zorlamış olmasına rağmen Anayasa değişikliğine ilişkin referanduma katılanların oranı çok düşük bir seviyede kalmıştır. Bunun nedeni tercih edilen yöntem ve toplumdaki sosyal ve siyasî bölünmedir. Fakat yine de söz konusu bu tecrübe, özellikle Arap dünyası için önemlidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Yazarın Notu: Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından sağlanan 2214-A Yurt Dışı Doktora Sırası Araştırma Bursu kapsamında yapılan araştırma esnasında elde edilen verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Yazar, söz konusu destek nedeniyle TÜBİTAK'a teşekkürü bir borç bilir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

AGAMBEN, Giorgio, **State of Exception**, Chicago, University of Chicago Press, 2005.

Aljazeera, “Algeria’s FLN wins most seats in parliament”, (Çevrimiçi) <https://www.aljazeera.com/news/2021/6/15/algerias-fln-wins-most-seats-in-parliament-election-authority>, E.T. 20.04.2022.

ARDIÇ, Nurullah, “Understanding the ‘Arab Spring’: Justice, Dignity, Religion and International Politics”, **Afro Eurasian Studies**, Y. 2012, C. 1, S. 1, s. 8-52.

ARIEFF, Alexis, “Algeria: Current Issues”, 2013, (Çevrimiçi) <https://fas.org/sgp/crs/row/RS21532.pdf>, E.T. 15.04.2022.

ASHOUR, Omar, “Islamic De-Radicalization in Algeria: Successes and Failures”, **The Middle East Institute Policy Brief**, Y. 2008, S. 21.

ATAY, Ender Ethem, “Yarı Başkanlık Rejimi ve Özellikle Fransa Örneği”, **Kamu Hukuku Arşivi**, Y. 1999, S. 2, s. 141-160.

BEKRİ, M. Nedim. “Gerekçeli Karar Hakkı”, **Ankara Barosu Dergisi**, Y. 2014, C. 72, S. 3, s. 203-228.

BİRSEL, Haktan, “Emperyal Fransa’nın Osmanlı-Cezayir Stratejik Düzleminde Bir Kültür ve Kimlik Asimilasyonu Örneği, (Aziz Charles de Faucauld’un Mektubu)”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Y. 2013, S. 29, s. 43-56.

Britannica, “National Liberation Front”, (Çevrimiçi)
<https://www.britannica.com/topic/National-Liberation-Front-political-party-Algeria>, E.T. 21.04.2022.

BULMER, Elliot, **Bicameralism**, Stockholm, IDEA: International Institute For Democracy and Electoral Assistance, 2017.

BUZPINAR, Ş. Tufan, “Suriye’ye Yerleşen Cezayirli Muhacirlerin Tâbiyeti Meselesi (1847-1900)”, **İslâm Araştırmaları Dergisi**, Y. 1997, S. 1, s. 91-106.

Cezayir Seçim Sistemi Hakkında Organik Kanun, (Çevrimiçi)
<https://aceproject.org/ero-en/regions/africa/DZ/algeria-ordinance-nb0-97-07-of-6-march-1997-as/view>, E.T. 20.04.2022.

CHANDERLI, Abdel Kader, “Algeria”, Britannica, (Çevrimiçi)
<https://www.britannica.com/place/Algeria/Languages#ref1230492>, E.T. 19.04.2022.

CLIFT, Ben, “The Fifth Republic at Fifty: The Changing Face of French Politics and Political Economy”, **Modern & Contemporary France**, Y. 2008, C. 16, S. 4, s. 383-398.

Constitute Project, “Algeria’s Constitution of 2020”, (Çevrimiçi)
https://www.constituteproject.org/constitution/Algeria_2020.pdf?lang=en, E.T. 15.04.2022.

Constitute Project, “France’s Constitution of 1958 with Amendments through 2008”, (Çevrimiçi)
https://www.constituteproject.org/constitution/France_2008.pdf?lang=en, E.T. 20.04.2022.

Constitute Project, “Iran (Islamic Republic of)’s Constitution of 1979 with Amendments through 1989”, (Çevrimiçi)
https://www.constituteproject.org/constitution/Iran_1989.pdf?lang=en, E.T. 18.04.2022.

Constitute Project, “Organic Laws”, (Çevrimiçi)
<https://www.constituteproject.org/topics/orglaw?lang=en>, E.T. 17.04.2022.

Counter Extremism Project, “Muslim Brotherhood in Algeria”, (Çevrimiçi)
<https://www.counterextremism.com/content/muslim-brotherhood-algeria>, E.T. 26.04.2022.

ÇETİN, Atillâ, “Garp Ocakları”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 13, 1996, s. 382-386.

DAYFALLAH, Muhammed, “Hüvârî Bû Medyen”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 19, 1999, s. 64-66.

DEMİR, Fevzi, “Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye”, **Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi**, Aydın Zevkliler’e Armağan, Y. 2013, C. 1, s. 831-876.

DURŞUN, Davut, “Cezayir (Sömürge Dönemi)”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 7, 1993, s. 489-494.

DUVERGER, Maurice, “Yeni Bir Siyasal Sistem Modeli: Yarı Başkanlık Hükümeti”, **Devlet ve Hukuk Üzerine Yazılar**, Der. Mehmet Turhan, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1996, s. 68-97.

Dünya Bülteni, “Cezayir’de İslami Barış Toplumu Hareketi Partisi hükümette yer almayacak”, (Çevrimiçi) <https://www.dunyabulteni.net/afrika/cezayir-de-islami-baris-toplumu-hareketi-partisi-hukumette-h503827.html>, E.T. 26.04.2022.

ELGIE, Robert, “Semi-Presidentialism, An Increasingly Common Constitutional Choice,” **Semi-Presidentialism and Democracy**, Ed. Robert Elgie, Sophia Moestrup ve Yu-Shan Wu, New York, Palgrave Macmillan, 2011.

ERAVCI, H. Mustafa, “Mühimme Defterlerine Göre Osmanlı Cezayir-i Garp”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Y. 2017, C. 10, s. 83-94.

ERDEM, Kasım, “Yarı Başkanlık Sistemi: Teori, Pratik ve Tartışmalar”, **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri - Yarı Başkanlık Sistemi: Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri**, Ed. Semra Gökçimen, Ankara, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, 2017, s. 1-21.

EREN, Abdurrahman, **Anayasa Hukuku Ders Notları (Genel Esaslar - Türk Anayasa Hukuku)**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2018.

Euronews, “Cezayir Ordusu’nun bağımsızlıktan bugüne ülke siyasetindeki rolü”, (Çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2019/03/28/cezayir-ordusu-nun-bagimsizliktan-bu-gune-ulke-siyasetindeki-rolu-buteflika-darbeler-tarih>, E.T. 26.04.2022.

European Parliament, “Parliamentary Immunity in the Member States of the European Community and in the European Parliament”, Luxembourg, 1993.

GANIM, İbrâhim Beyyûmî, “İhvân-ı Müslimîn”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 21, 2000, s. 580-583.

Georgetown University Berkeley Center, “National Rally for Democracy (RND)”, (Çevrimiçi) <https://web.archive.org/web/20150619041409/http://berkeleycenter.georgetown.edu/organizations/national-rally-for-democracy-rnd>, E.T. 23.04.2022.

GÖRGÜN, Hilal, “İhvân-ı Müslimîn (Mısır Dışındaki İhvân-ı Müslimîn Hareketi)”, **İslâm Ansiklopedisi**, Y. 2000, C. 21, s. 583-586.

GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, Cilt I**, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011.

GÖZLER, Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, Cilt II**, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2011.

International Foundation for Electoral Systems, “Elections in Algeria: 2017 Legislative Elections”, (Çevrimiçi) https://www.ifes.org/sites/default/files/2017_ifes_algeria_legislative_elections_faq.pdf, E.T. 20.04.2022.

KAHRAMAN, Kemal, “Cezayir (Osmanlı Dönemi)”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 7, 1993, s. 486-489.

KILAVUZ, M. Tahir, “Cezayir’de Gösteriler Yılı ve Orta Doğu’da Yeni Protesto Hareketleri”, Perspektif (Çevrimiçi) <https://www.perspektif.online/cezayirde-gosteriler-yili-ve-orta-doguda-yeni-protesto-hareketleri-pandemisi-sonrasi-savunma-sanayiine-bakis/>, E.T. 29.04.2022.

KILIÇ, Orhan, “Beylerbeylerden Dayılara Cezayir-i Garp Vilayeti/Eyaleti’nin Yönetimi ve Yöneticileri (16-18. Yüzyıllar)”, **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, Y. 2017, C. 9, s. 418-439.

LIJPHART, Arendt, **Parliamentary versus Presidential Government**, Oxford, Oxford University Press, 1992.

MERLE, Robert, “Ahmed ben Bella”, Brittanica, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/biography/Ahmed-Ben-Bella>, E.T. 23.04.2022.

MUTABBAKANÎ, Mâzin Salâh, “Cem’iyyetü’l-Ulemâi’l-Müslimîn”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 7, 1993, s. 336-338.

NAM, Mehmet, “İşgalden İstiklale Cezayir”, **Tarih Dergisi**, Y. 2012, S. 55, s. 155-187.

OSMAN, İnès, “Algeria: The Arab Spring’s Late Bloomer?”, The Tahrir Institute for Middle East Policy (Çevrimiçi) <https://timep.org/commentary/analysis/algeria-the-arab-springs-late-bloomer/>, E.T. 29.04.2022.

ÖZBUDUN, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, 18. Basım, Ankara, Yetkin Yayınları, 2018.

ÖZBUDUN, Ergun, “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Y. 1995, C. 44, S. 1, s. 521-539.

MUSHTAQ, Abdul Qadir - AFZAL, Muhammad, “Arab Spring: Its Causes and Consequences”, **Journal of the Punjab University Historical Society**, C. 30, S. 1, 2017, s. 1-10.

SAĞIYE, Hazım, “Cezayir’in arka planı...”, Şarkul Avsat, (Çevrimiçi) <https://turkish.aawsat.com/home/article/1692966/hazim-sagiye/cezayirin-arka-planı>, E.T. 26.04.2022.

ŞEKER, Hilmi, “Strazburg Yargı Kararlarında Doğru, Haklı, Yasal ve Makul Gerekeç Biçimleri”, **Ankara Barosu Dergisi**, Y. 2007, C. 65, S. 2, s. 179-200.

ŞENCAN, Hüdei, “Çatışmacı Parlamentarizmden Melez Bir Çözüme: Fransa’da Yarı Başkanlık Sistemi”, **Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Yarı-Başkanlık Sistemi (Fransa, Polonya ve Rusya Örnekleri)**, Ed. Semra Gökçimen, Ankara, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, 2017, s. 25-100.

TEZİÇ, Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, 20. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2016.

TÜMAY, Murat, **Demokratik Anayasa Yapımı Dinamikleri ve Tunus Anayasası Örneği**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2015.

TÖGEL, Akif, “Dünya Anayasalarında Değiştirilemez Maddeler ve Türkiye’nin Yeni Anayasası İçin Öneriler”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 2016, C. 7, S. 27, s. 757-792.

TURAN, Abdulkadir, **Cezayir ve Cezayir’deki İslami Hareketler**, İstanbul, Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi, 2020.

TURAN, Şerafettin, “Barbaros Hayreddin Paşa”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 5, 1997, s. 65-67.

USTABULUT, Batuhan, “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Çerçevesinde Türkiye’de Ülke Seçim Barajı Uygulaması”, **İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi**, Y. 2018, C. 5, S. 18, s. 341-358.

Wikipedia, “Abdülaziz Buteflika”, (Çevrimiçi) https://tr.wikipedia.org/wiki/Abdülaziz_Buteflika, E.T. 26.04.2022.

Wikipedia, “Democratic National Rally”, (Çevrimiçi) https://en.wikipedia.org/wiki/Democratic_National_Rally, E.T. 23.04.2022.

Wikipedia, “Future Front”, (Çevrimiçi) https://en.wikipedia.org/wiki/Future_Front, E.T. 26.04.2022.

Wikipedia, “National Liberation Front (Algeria)”, (Çevrimiçi) [https://en.wikipedia.org/wiki/National_Liberation_Front_\(Algeria\)](https://en.wikipedia.org/wiki/National_Liberation_Front_(Algeria)), E.T. 23.04.2022.

Wilson Center, “Algeria”, (Çevrimiçi) <https://www.wilsoncenter.org/algeria>, E.T. 23.04.2022.

WOLFF, H. Ekkehard, “Berber Languages”, Britannica, (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/topic/Amazigh-languages#ref1023745>, E.T. 19.04.2022.

“Yeni Sisteme Göre Yasama El Kitabı”, y.y, TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, 2018.

YAZICI, Serap, **Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.

YILDIZ, Mustafa, “Başkanlık, Yarı Başkanlık ve Parlamenter Sistem Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi**, Y. 2018, C. 1, S. 2, s. 89-108.

